Teories Ètiques I

L'*Ètica a Nicòmac* d'Aristòtil

Primavera, 2024-2025

Lorenzo Lotto, *Allégorie de la Vertu et du Vice 1* (1505)

Aquests apunts poden contenir imprecisions.

No són substitut d'anar a classe, ni pretenen suplir la docència.

Teories Ètiques I

- 0 -

Introducció

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

0.1 Història de Grècia

La **Història Antiga** de Grècia es pot dividir en sis grans civilitzacions o **etapes**:

Minoica	*XXII a XV a.n.e.*	Sorgida a **Creta**. Només se n'han conservat algunes tauletes d'argila amb comptes. No se sap com va caure.
Micènica	*XIV a XIII a.n.e.*	L'època d'Agamèmnon, Esparta i la **Guerra del Peloponès**. No se'n conserva pràcticament res escrit. No se sap com acaba.
Època Obscura	*XII a VIII a.n.e.*	*O Fosca*. No se'n sap pràcticament res.
Arcaica	*VIII a 490 a.n.e.*	Acaba amb la **Guerra dels Perses**. Veu la creació de l'*Odissea*, la *Il·líada*, la *Teogonia*, els *Treballs i els Dies*...
Clàssica	*490 a 323 a.n.e.*	Acaba amb la mort d'**Alexandre el Gran**.
Període Hel·lenístic	*323 a 140 a.n.e.*	Acaba amb l'**Actium**: la dominació romana.

Figura 1. Les etapes de la Història del món grec

Una *polis* (πόλις; *poleis*, πόλεις) és una **ciutat-estat**: una ciutat amb autogovern.

A l'esquerra, un mapa d'alguns dels **principals territoris grecs**. A sota, els territoris de la **Lliga de Delfos**, amb Atenes de capitost i tresorera.

A partir del **140 a.n.e.** comença la **dominació romana**; que acabarà més o menys al **III a.n.e.**

0.1.1 Aristòtil dins la Història

492	480	478	431	404	403	395	385-384
Guerres Mèdiques		Esplendor d'Atenes				Guerra de Corint	
		Lliga de Delfos					Neix **Aristòtil**
			Guerra del Peloponès				
367	**362**	**347**	**344**	**342**	**338**	**336**	**323**
Guerra de Corint		(2)	(3)	(4)	Batalla de Queronea	(5)	(6)
(1)							

Figura 2. Línia temporal incloent Aristòtil (a.n.e.)

(1) Quan Aristòtil té 18 anys marxa d'Estagira; ingressa a l'**Acadèmia**, a Atenes, on estudiarà durant 20 anys: fins a la **mort** del mestre, **Plató**. No se sap per què marxa; potser perquè les seves aspiracions de liderar l'Acadèmica es veuen frustrades.

(2) **Espeusip** passa a ser l'escolarca de l'Acadèmica. Aristòtil marxa a **Assos**, on es fa amic del tirà **Hèrnias**. Es casa amb la seva neboda, **Pythias**.

(3) Aristòtil va a **Mitilene** (Lesbos), potser convidat per **Teograst** de Mitilene perquè hi faci classes. També hi és **Cal·listenes**, el seu nebot i futur biògraf d'Alexandre.

(4) Aristòtil marxa a **Pel·la** cridat per **Felip II**, el predecessor d'Alexandre. La connexió es fa a través del pare d'Aristòtil, metge reial. S'hi està tres anys de preceptor (d'**Alexandre** i d'altres nobles macedonis que seran els generals d'Alexandre a Pèrsia) i tres anys més.

(5) Aristòtil arriba a Atenes, on funda el **Liceu**.

(6) Mor **Alexandre** el Gran. Aristòtil és sospitós de macedonisme. Marxa a **Calcis**, terra natal de la seva mare. Morirà el **322**, l'any següent, a Calcis.

Arimneste fou la germana d'Aristòtil; casada amb **Proxeno**, que li feu de tutor. La parella va tenir un fill, **Nicanor**, que va tenir Aristòtil de tutor. Aristòtil es casà amb **Pythias**, amb qui va tenir una filla (**Phythias**); després amb **Herpil·lis** (una esclava), amb qui va tenir un fill (**Nicòmac**), qui recolliria l'*Ètica a Nicòmac* (a qui no estava dedicada). Aristòtil va ser protegit per **Antipatre** (enemistat amb Olímpia), regent de Macedònia en absència d'**Alexandre** (ja mort). Es conserva part del seu testament gràcies a **Diògenes Laerci**.

Aristòtil visqué al final del període **Clàssic**; no experimentà l'Època Daurada d'Atenes. De fet, va viure a Atenes quan estava dominada pels macedonis (conquerida el 328 a.n.e. per Felip II). Mai va deixar de ser un *metec*; un estranger: un ciutadà d'una altra πόλις resident. Hi podia viure però no tenia tots els drets d'un ciutadà: no podia comprar béns immobles, etc.

0.2 Obres aristotèliques de contingut ètic

Ètica a Eudemi	Assos	Editada per **Eudemi** de Rodes poc després del **300 a.n.e.**
Ètica a Nicòmac	Licea	Editada poc abans del **300 a.n.e.** per **Nicòmac**. Reeditada per **Andrònic** de Rodes entre **40-20 a.n.e.**
		Comparteix tres llibres amb l'*Ètica a Eudemi*; hi ha experts que consideren que la de *Nicòmac* pretén completar la d'*Eudemi*.
		És probablement un recull de les lliçons impartides al **Liceu**.
Magna Moralia	És probable que no sigui d'Aristòtil; però no se'n té certesa.	
Tractat sobre les virtuts	És probable que no sigui d'Aristòtil; però no se'n té certesa.	

Figura 3. Obres de contingut ètic

L'***Ètica a Nicòmac*** parla de tres tipus d'activitat, de les quals la més important és la **teòrica**.

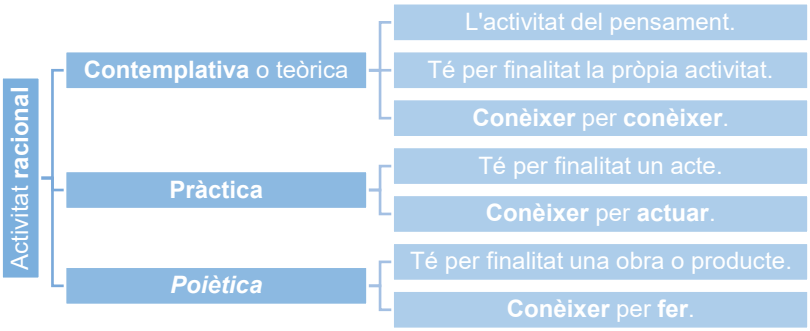

Figura 4. Activitats racionals a l'Ètica a Nicòmac

Les tres activitats (*pensar per pensar, pensar per actuar, pensar per crear*) estan disposades en ordre descendent de **perfecció**.

Hel·lenisme	Romanticisme
Col·loca l'**activitat pràctica** la primera: és més important saber *com viure* (una acció).	L'**activitat *poiètica*** s'exalta; noció que arriba als nostres dies.

Figura 5. Subversions de la classificació de les activitats racionals

0.2.1 Citar les obres d'Aristòtil

EN	,	II	,	3	,	1096a	3-5
Títol de l'obra (*Ètica a Nicòmac*)		Llibre		Capítol		Dicta	Línia

Figura 6. Cita d'exemple de l'Ètica a Nicòmac

Teories Ètiques I

- 1 -

Llibre Primer de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

1.1 Capítol Primer

Els primers capítols són respostes a tres **preguntes**:

De què **tracta** aquesta obra?
Quin **mètode** farà servir?
A qui va **dirigida** aquesta obra?

Figura 1. Preguntes inicials de l'Ètica a Nicòmac

Comença:

> Tot art i tota investigació i, igualment, tota acció i lliure elecció semblen **tendir a algun bé**[.][1]

La paraula *tendir* és l'única que pot donar a entendre que el **bé** és un propòsit o un **fi**.

1.1.1 Béns ontològics i finalitats

Bé ontològic
Allò que **és** una cosa ho té en la **màxima perfecció** possible.

Figura 2. Bé ontològic

Com més **perfecta** sigui una cosa més **desitjable** pot ser: els béns de les coses són desitjables. Els éssers humans desitgen perquè no tenen tot el que podrien tenir.

Desig
La **projecció** d'un individu cap a un **bé ontològic extern** amb la finalitat de fer-lo seu.

Figura 3. Desig

En la mesura que un **bé** és **desitjat**, aquest es converteix en un **fi** pel subjecte que el desitja. Un bé és un fi perquè és percebut com a tal per part del seu subjecte. Totes les coses, doncs, tendeixen vers un bé o un fi. Després del desig ve **aconseguir** allò que es desitja, cosa que és una **acció**.

Hi ha algunes activitats on l'activitat és el fi. La finalitat de veure-hi és la pròpia acció de finalitat.

1.1.2 Jerarquia

Aristòtil afegeix que tots els **fins** no són iguals: tenen una **jerarquia**, tant en les ciències com en les persones.

[1] EN, I, 1, 1094a 1-2 (*aprox.*).

1.2 Capítol Segon

A la vida de les persones els **fins** estan **jerarquitzats**. Però si no hi hagués un fi superior, si la successió de fins no tingués final:

> [E]l procés seguiria fins a l'infinit, de manera que **el desig seria buit i en va**[.][2]

A aquest fi que interromp la cadena, Aristòtil l'anomena ***fi últim***. És la idea general que **justifica** tots els fins que una intenta assolir: allò pel que una persona es mou al llarg de la seva vida en **actes concrets**: *diners*, *plaer*... És el que més endavant anomenarà εὐδαιμονία, o **felicitat**.

Per tant, és d'especial interès estudiar-lo. L'estudi s'anomenarà **política**, que es divideix en dos fins últims: l'**individual** i el de la **πόλις**. El darrer és més important, perquè sense el fi últim de la πόλις un individu no pot assolir el seu.

Política
Filosofia de les **coses humanes**.

Figura 4. Política

1.2.1 Ètica i política

Ètica
Certa disciplina **política**: la part de la política que **estudia el fi individual**.

Figura 5. Ètica

No és un mètode exacte, perquè l'objecte d'estudi **no és exacte**. Un pot aspirar a l'exactitud i a la invariabilitat si estudia objectes com els nombres; però a cap rigor amb **actes humans**. Així, Aristòtil es conforma a esbrinar la **veritat en la mesura del possible**. No és un relativista: creu que trobarà la veritat, tot i que no invariable. **Els actes seran de moltes maneres**.

1.3 Capítol Tercer

L'*Ètica a Nicòmac* no és adequada per a la **gent jove**. Tracta temes racionals i especulatius, amb l'objectiu últim de trobar la manera d'**assolir la vida pràctica**, no la saviesa. La gent jove és massa procliu a les emocions, a exaltar-se. *No* escoltaran, per *més* que sigui a qui més convé.

En canvi, no hi hauria ningú que entengui millor l'*Ètica* que **aquells la vida dels quals ja és una vida virtuosa**: qui viu en la raó. Acaba de formar-se una **paradoxa**: qui *menys* la necessita, serà qui estarà *millor* equipat per seguir l'obra.

1.4 Capítol Quart

És un capítol **descriptiu**, on es pregunta **en què posen les persones el seu fi últim** per poder florir. Aristòtil anirà combinant dos estrats: el descriptiu i el prescriptiu; descriu una situació, però la descripció li serveix després per prescriure.

[2] EN, I, 2, 1094a 21-22 (*aprox.*).

El **fi últim** és el bé superior; allò que és objecte de la política o, almenys, de la certa classe de la **política** que és l'**ètica**. El **bé superior** és la **felicitat** o **vida plena**, aconseguida (εὐδαιμονία): té un vessant racional complet. És una **activitat** que cal desenvolupar-se al llarg de la **vida** humana i l'objectiu de l'*Ètica a Nicòmac*.

εὐδαιμονία
L'**absolut desenvolupament** d'un ésser: totes les seves possibilitats desplegades.

Figura 6. εὐδαιμονία

Segons Aristòtil, ningú podrà dir que ha assolit la felicitat dins que no es mori, perquè no sap si li passarà res que la descarrili. **Les persones posen la seva εὐδαιμονία en qualsevol cosa**: *el plaer, el reconeixement*... però aquests es componen per plaers i reconeixements individuals, que acaben conformant una imatge global. Són coses **fàcils de conèixer**.

Coses fàcils de conèixer	
En si	**Per a mi**
És fàcil d'entendre en **general**.	Hi ha **condicions vitals** per entendre una cosa.

Figura 7. Coses fàcils de conèixer

Allò fàcil de conèixer **en si** no serà necessàriament fàcil de conèixer **per a mi**. Un enunciat fàcil en si (*el triangle té tres angles*) serà incomprensible si no està en un idioma conegut per l'individu.

Teoria sobre com actuar	**Pràctica**
Les **ètiques**.	La **moralitat**.
El **perquè**: διότι (*dioti*).	El **què**: ὅτι (*hoti*).

Figura 8. Teoria i pràctica

L'**actuació** moralment bona és **independent** a que la gent que actua pugui donar una **explicació** filosòfica de la seva actuació. La gent actua bé perquè l'han **educat** i l'ha entès per a si mateixa.

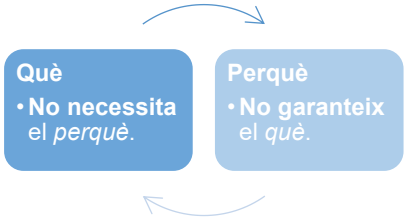

Figura 9. Dependència entre teoria i pràctica

No hi ha lligam de **necessitat**, doncs, entre el διότι i el ὅτι. Qui millor entengui la pràctica, millor entendrà la conducta que ja duia. Qui té el ὅτι, diu Aristòtil, no li cal el διότι: ja actua prou bé sense necessitat de l'explicació racional o teorètica. Vol ressaltar que **hi ha explicacions que no quallen en els fets, i fets que no responen a una explicació** coneguda.

1.5 Capítol Cinquè

Prescriu. Estudia si val la pensa posar l'εὐδαιμονία en els **objectes** que ha vist al **Capítol Quart**. En critica algunes: passa a parlar de **vida**.

Vida hedònica	Tot allò que una persona fa sempre apunta al **plaer**.
	El problema no és que hi hagi plaer, sinó que sigui **el més important**.
	Desplaça d'altres aspectes de la vida que són superiors.
	Una vida de **bèsties**: no té racionalitat. Compartida amb els **animals**.
Vida pràctica	Qui posa la seva felicitat en el **reconeixement social**, els honors.
	Posen la felicitat, doncs, en els **altres**.
	Però el que busca Aristòtil és una felicitat que un pugui treballar-se.
Vida teorètica	*Ja en parlarà més endavant* (Llibre Desè).
Vida dels negocis	Qui dedica la seva vida a fer **diners**.
	Però els diners són un **mitjà**, no un fi: sempre es volen per una altra cosa.

Figura 10. Obres de contingut ètic

Ha **descartat**, doncs, les vides *hedònica*, *pràctica* i dels *negocis*; de la teorètica no n'ha dit res... encara.

1.6 Capítol Sisè

Predicat		
Allò que es **predica** d'un **subjecte**.		
Anàleg	**Equívoc**	**Unívoc**
Sempre que es prediquen, es prediquen **en part** dient una **cosa diferent** del subjecte, en part una **cosa igual**.	Quan es prediquen, es poden predicar de **maneres diferents**, assenyalant **coses diferents**: s'aclareixen per context.	Sempre que es prediquen d'un subjecte es prediquen de la **mateixa manera** i amb el **mateix sentit**.
És	*Criatura*, *gat*	*Groc*

Figura 11. Predicat

Els **predicats anàlegs** són els més interessants en filosofia: *és* indica en part el **mateix** sempre (*que quelcom està materialitzat en la realitat*), però es veu **matisat** cada cop que s'associa a un subjecte (*una persona és diferent que un cavall, o una planta, o una pedra*).

Plató	**Aristòtil**
La idea del **bé** és **unívoca**.	La idea del **bé** és **anàloga**.

Figura 12. Idea del bé en Plató i Aristòtil

Tot allò bo, en **Plató**, es **remet a la mateixa idea**. Aristòtil **critica** la teoria de les idees platònica.

> *Amicus Plato, sed magis amica veritas.*[3]

Per **Aristòtil**, el **bé** és un **concepte anàleg**: es predica parcialment en un mateix sentit i en un de diferent (*el plaer és bo*; *els diners són bons*; *la virtut és bona*). Sempre és allò que pot ser buscat, que pot convertir-se en un fi; però depèn de la naturalesa de bondat de cada subjecte. *De què li serveix al fuster la idea de bé, a l'hora de fer un bon llit?* Ha de reunir les propietats que fan adequat un llit; però no una idea absoluta. No li serveix de res, doncs.

[3] *Amic Plató, però encara molt més amiga la veritat.*

Per Aristòtil, el **bé** és una cosa **pròpia** i característica de **totes les coses** que existeixen, no una idea abstracta. De béns n'hi ha de molts tipus: *el concepte de bé es predica de moltes maneres*.

1.6.1 Facultat, objecte, activitat i resultat

<table>
<tr><td rowspan="15">δύναμις</td><td colspan="6">**Facultat** o capacitat.</td></tr>
<tr><td>**Activitat**</td><td colspan="5">Allò que permet l'**activitat** d'un ésser viu; **font de l'activitat** que li és pròpia.</td></tr>
<tr><td colspan="6">**Varien** d'individu a individu, tant en grau com en presència.</td></tr>
<tr><td colspan="6">Si una facultat s'**arruïna**, l'individu no podrà fer l'activitat; cap altra facultat pot substituir-la.</td></tr>
<tr><td colspan="6">La manca d'una facultat no és negativa en un ésser la naturalesa del qual no la requereixi.</td></tr>
<tr><td>**Objecte**</td><td colspan="5">**Força externa** que activa una **facultat**; hi ha un objecte propi per cada facultat.</td></tr>
<tr><td colspan="6">Totes les facultats tenen activitats, i totes recauen sota el **domini de la voluntat**.</td></tr>
<tr><td>*Facultats*</td><td>**Sentits**</td><td>**Raó**</td><td>**Imaginació**</td><td>**Fantasia**</td><td>**Memòria**</td></tr>
<tr><td>*Objectes*</td><td>So, gust...</td><td>Concepte, idea</td><td>Percepcions</td><td>Imatges</td><td>Imatges datades</td></tr>
<tr><td>*Activitats*</td><td>Percebre</td><td>Conèixer</td><td>Imaginar</td><td>Crear imatges</td><td>Recordar</td></tr>
<tr><td>*Resultats*</td><td>Percepcions</td><td>Coneixement</td><td>Imatges</td><td>Imatges fantàstiques</td><td>Records</td></tr>
<tr><td colspan="6">Els sentits, la raó, la imaginació, la fantasia i la memòria són totes **facultats cognitives**.</td></tr>
<tr><td>*Facultats*</td><td colspan="2">**Apetit**</td><td colspan="3" rowspan="4">Aquesta és la facultat més **important** a l'*Ètica a Nicòmac*: una **facultat desiderativa**. Pot anar per lliure o ser ordenada per la raó.</td></tr>
<tr><td>*Objectes*</td><td colspan="2">Bé</td></tr>
<tr><td>*Activitats*</td><td colspan="2">Desitjar o voler</td></tr>
<tr><td>*Resultats*</td><td colspan="2">Desitjos o volicions</td></tr>
<tr><td colspan="6">Segueixen les **facultats vegetatives**: aquelles que són *automàtiques*: respirar, digerir...</td></tr>
</table>

Figura 13. Facultats

La **imaginació** és la facultat de transformar en imatges les coses que ja no es tenen davant: la capacitat de retenir allò que ja no es percep. La **memòria** treballa amb la imaginació, amb una referència al lloc i al temps: crea *records* (imatges datades i localitzades). La **fantasia** combina imatges per crear-ne una que no ha existit mai: una *imatge fantàstica*. En combinar una imatge de peix i una de dona, es forma la imatge fantasiosa d'una sirena.

La **raó** i l'**apetit** són d'especial importància en la *praxis*.

Objecte	Objectiu
Allò del qual **tracta** una cosa.	**Finalitat**.

Figura 14. Objecte i objectiu

1.7 Capítol Setè

Aristòtil es pregunta **quin tipus de bé es busca**: el fi últim, el bé suprem, en què consisteix l'εὐδαιμονία. Té dues característiques: és **perfecte** (*un fi al qual no es pot afegir res més perquè és el màxim*) i **suficient** (*no cal res més*). Per esbrinar quin és el fi més important cal saber la funció (ἔργον) més pròpia de l'ésser humà: allò més específic en l'home.

<table>
<tr><th>Vegetativa</th><th>Sensitiva</th><th>Racional</th></tr>
<tr><td>Facultats vegetatives.</td><td rowspan="2">Facultats apetitives i els sentits.</td><td rowspan="3">La racionalitat.</td></tr>
<tr><td>Plantes</td></tr>
<tr><td colspan="2">Animals</td></tr>
<tr><td colspan="3">Humans</td></tr>
</table>

Figura 15. Funcions

Com que l'única que tenen exclusivament els humans és la funció **racional**, aquella li serà pròpia. Allò que caracteritza l'ésser humà en tant que home, doncs, és **l'activitat racional de l'ànima o l'activitat no desproveïda de raó**. Per exemple, l'$\ἔργον$ d'un citarista serà tocar la cítara (que es pot fer bé o malament). Tant si es fa bé o malament, el citarista seguirà sent un citarista. Però es distingirà entre un *bon citarista* i un *mal citarista*. El primer té la **virtut** de tocar la cítara.

Virtut
Fer **bé** una **activitat**.

Figura 16. Virtut

L'**activitat racional de l'ànima o no desproveïda de raó** també es pot fer bé o malament. La virtut i el vici són maneres de fer una activitat; que s'escullen (a part de les activitats vegetatives i sensitives). És pel fet que hi ha **elecció** que hi ha **vici** i **virtut**.

Si hi ha moltes activitats en la vida humana, **l'$\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha$ és la millor d'elles**: duta a terme de manera excel·lent i, per tant, *virtuosament*. Per tant l'$\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha$ és una activitat que es duu a terme **al llarg de tota la vida**.

1.8 Capítol Vuitè

Aristòtil distingeix entre **tres classes de béns**:

<table>
<tr><th>Exteriors</th><th>De l'ànima</th><th>Del cos</th></tr>
<tr><td>Extrínsec</td><td colspan="2">Intrínsecs</td></tr>
<tr><td>Del tenir.</td><td colspan="2">Del ser: intel·lectuals, sensibles.</td></tr>
</table>

Figura 17. Classes de béns

L'**aliment** és un **bé exterior** que pot causar un bé del cos. El coneixement, la lectura, són **béns de l'ànima**; la salut és un **bé del cos**.

$\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha$
Activitat racional o no desproveïda de raó, feta de manera **excel·lent** i acompanyada de **béns externs**.

Figura 18. L'εὐδαιμονία

Uns mínims **béns externs** són necessaris perquè la persona pugui dedicar-se a l'activitat racional de manera excel·lent. Són **indispensables pels béns interiors**. Hi ha una jerarquització, a més, que col·loca els béns del cos supeditats als de l'ànima. No podria ser feliç qui tingués fills o amics horribles; qui fos terriblement lleig. Aleshores seria rebutjat per la $\pi\acute{o}\lambda\iota\varsigma$, que és essencial per a la virtuosa activitat racional.

1.9 Capítol Novè

Aristòtil es pregunta quin **origen** té la **felicitat** ($\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha$). Sovint, es confon amb la **sort** ($\tau\upsilon\chi\eta$). La felicitat **no és un do dels déus**: és una cosa pròpia, una activitat personal que té a veure amb la reiteració de l'activitat.

Descarta que es pugui parlar d'$\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha$ relacionada amb els **nens** i els **animals**. Els animals no la podran tenir perquè no tenen la facultat racional; els nens, perquè no la tenen desenvolupada.

1.10 Capítol Desè

Aristòtil es pregunta si l'$\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha$ és **estable**. Essent una activitat excel·lent determina que ho és: **no** és **afectiva** i és **racional**. Qualsevol fet en la vida d'una persona que sigui prou greu per tallar l'activitat la posarà en entredit. Aristòtil ho exemplifica amb Príam, qui té una activitat racional pràctica fins que la Guerra de Troia li malmet la vida.

Ara bé, com **més arrelada** o aprofundida aquesta activitat virtuosa sigui, **més estable** podrà ser. Però **no** és **invulnerable**.

$\boldsymbol{\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu}$	
Ha de complir tres **requisits**:	Duu a terme una **activitat racional** o no desproveïda de raó de manera **excel·lent**.
	L'activitat s'acompanya de **béns externs**.
	Dur-la a terme al llarg de **tota la vida**.

Figura 19. L'εὐδαιμον

Els **requisits** són, respectivament, l'**essència**, la **condició** i la **duració** de l'$\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha$.

1.11 Capítol Onzè

Aristòtil presenta una qüestió que no acaba de resoldre, però en surt diplomàticament: si el que fan **els vius afecta els morts**. D'una banda, qüestiona com ha d'alterar la felicitat dels morts allò que facin els vius si la felicitat és una **activitat pròpia**. Quan una ha mort, la seva felicitat no és alterable, perquè l'hauria de modificar una força externa que queda lluny del seu abast.

D'altra, és cruel assegurar que els pares no responen a res que els passi als fills. I així conclou.

1.12 Capítol Dotzè

Lloança
Apreciació expressada d'una cosa com a **bona**.
No exigeix que la cosa sigui bona.

Figura 20. Lloança

Les **coses bones**, afirma Aristòtil, són **dignes d'elogi**; però això no vol dir que siguin lloades. Allò que és bo no serà necessàriament lloat i allò lloat no necessàriament serà bo; només apercebut com a bo. Sovint, una cosa presa per bona no ho serà.

1.13 Capítol Tretzè

ἔργον
Funció.
Allò que és **intrínsec** de la naturalesa de l'objecte.

Figura 21. Funció

Aristòtil presenta l'**antropologia** que tindran per base tots els llibres posteriors. La **funció** de l'**ésser humà** és la **racionalitat**.

ψυχή
Ànima, **alè vital**, vida.
Allò que **manté** els éssers vius amb vida.

Figura 22. Alè vital

És quelcom que s'escapa de la vida d'un individu quan mor. És **eteri**.

El món grec distingeix entre dos **tipus** de vida, que conviuen, complementant-se en l'ésser humà:

ἄλογον		λόγον	
No racional.		**Racional**.	
Vegetativa	*Apetitiva*	*Teòrica*	*Pràctica*
Activitat compartida amb les **plantes**.	**Activitat** compartida amb els **animals**.	**Activitat**.	**Activitat**. Té a veure amb l'**apetitiva**.
	Virtuts ètiques	**Virtuts dianoètiques**	

Figura 23. Tipus de vida combinats en l'ésser humà

L'ésser humà no té imperi sobre l'activitat vegetativa; només fins l'apetitiva. Una persona pot entrenar-se a **controlar els seus desitjos**: no els pot deixar de sentir, però sí decidir quins persegueix. No pot manipular la seva activitat estomacal: la pot impedir, però no imposar-li la voluntat.

Teories Ètiques I

- 2 -

Llibre Segon de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

2.1 Capítol Primer

Aristòtil planteja la **diferència en l'aprenentatge** de les **virtuts dianoètiques** i les **ètiques**. Són **grups** de virtuts que es diferencien per la **facultat** a la qual pertanyen i la manera com s'**aprenen**.

Virtuts dianoètiques	Virtuts ètiques
A través de l'**ensenyament**.	Mitjançant la **pràctica**.
Un cop s'entén, ja es considera **apresa**.	Si un no posa en **pràctica** allò après, no les té.

Figura 1. Aprenentatge de les virtuts

La **virtut** és la **manera correcta** de fer una **activitat**: *córrer és natural, però a l'atleta li ensenyen com córrer de manera òptima*. Les **virtuts no** són ni **naturals** ni contra natura. Un no neix sabent com fer bé una activitat. El vici o la virtut es desenvolupen perquè està en la naturalesa de l'ésser humà poder fer-ho: és la **manera com es fa l'activitat** que està subjecta a l'**aprenentatge**.

δύναμις	*ενέργεια*
Facultat	**Activitat**
Lligades per relació **causal**.	

Figura 2. Facultat i activitat

L'**activitat** d'una facultat és el **conjunt d'actes d'una facultat**. L'activitat existeix perquè **abans** es té la **facultat**; la facultat no sorgeix de l'activitat. L'activitat està **condicionada per l'estat** de la facultat. Si la facultat està malmesa, l'activitat també serà defectuosa.

Potència	Acte
No és ara però **podria** ser.	**És**.

Figura 3. Potència i acte

Les **virtuts ètiques** s'assoleixen amb la **pràctica**: *fent actes de justícia s'esdevé just; d'embriacs fan un embriac*. Exigeix **reiteració**: **temps**. Els **hàbits** s'engendren per **operacions semblants**.

2.2 Capítol Segon

Comença reiterant quina classe de tractat està redactant: considerar *què és la virtut* per posar-la en **pràctica**. També subratlla la **falta de precisió** de l'estudi deguda a la matèria analitzada.

> En definitiva, qui ha d'**escollir** és qui **actua**.[4]

[4] EN, II, 2, (*paràfrasi*).

***Com* es fa una acte** esdevé d'una manera o una altra. Es pot fer de **tres maneres**:

Desmesurat	**Exagerat**.
	Un acte extrem enfront d'un objecte minúscul que ha provocat por en el subjecte.
	Un acte extrem per aconseguir un objecte que ha provocat plaer en el subjecte.
Insuficient	Pobre, **deficient**.
	Un acte mínim enfront d'un objecte notable que ha provocat por en el subjecte.
	Un acte mínim per aconseguir un objecte que ha provocat plaer en el subjecte.
Mitjà	Exactament **just**.
	Un acte perfectament calibrat davant la passió que sent el subjecte.

Figura 4. Maneres de fer un acte

El subjecte sent una **passió** davant d'un objecte (extern).

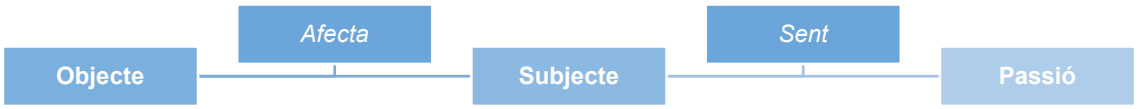

Figura 5. Cadena de les passions

Les **passions** són **reactives** i poden ser **positives** o **negatives** pel subjecte. Segueix un **acte**.

Hàbit
Constituït per la **reiteració d'actes semblants**.
Un cop constituït, és la **causa dels actes semblants**.

Figura 6. Hàbit

Per tant, *la reiteració d'actes justos fa una persona justa, que al seu torn reiterarà actes justos*. Els primers són més difícils: exigeixen **esforç**. Els segons són més fàcils, una ja s'hi ha **habituat**.

- Més **difícils**.
- Més **fàcils**.

Figura 7. Actes, hàbits i actes

Un **hàbit** es pot **perdre** deixant de fer els actes que el reforcen. És molt important el *com* es fan els actes, perquè determinaran la **qualitat de l'hàbit**.

2.3 Capítol Tercer

Aristòtil es pregunta si cal tractar **el plaer i el dolor en ètica**. La seva resposta és **afirmativa**: el plaer i el dolor és la **mesura** amb la qual el subjecte pot notar si un **hàbit** està **adquirit**, o no.

ἡδονή	λύπη
Plaer	**Dolor**
Tant físics com intel·lectuals.	
Són **mesures** de l'adquisició d'un **hàbit**.	

Figura 8. Plaer i dolor

Ofereix **tres raons** per les quals cal considerar el plaer i el dolor:

1	Perquè els éssers humans **ho fem tot** per evitar el **dolor** i ho fem tot per assolir el **plaer**.
2	Perquè la **persona bona** és la persona que **se sap valdre bé del plaer**.
3	L'**educació** ha d'anar encaminada perquè les persones sentin **plaer** per les coses que són **bones**.

Figura 9. Tres raons per considerar el plaer i el dolor en l'ètica

Existeixen **tres objectes d'atracció** (*raons sota els quals les coses són desitjades*) i **tres objectes d'aversió** (*raons sota les quals les coses són refusades*).

Objectes d'atracció	Objectes d'aversió
Allò **bell** (*noble*).	Allò **lleig** (*innoble*).
Allò **útil** o convenient.	Allò **perjudicial**.
Allò **plaent**.	Allò **dolorós** o desplaent.

Figura 10. Objectes d'atracció i aversió

Qualsevol **fi** que una persona es proposi és **classificable** en un d'aquests tipus.

2.4 Capítol Quart

Aristòtil planteja una analogia entre dos àmbits: l'àmbit **pràctic-moral** i el **no-pràctic**.

Activitat *poiètica*	Activitat pràctica		
Un **artista** o productor.	Un **agent moral**.		
Crea una **obra**.	Fa un **acte**.		
Un cop acabada l'obra, aquesta resta **independent** del creador.	Un cop acabat l'acte, cal saber (si):		
	Sabia què feia	*Volia fer-ho*	*L'actitud*
La **valoració** d'una obra és completament **independent** de la finalitat amb la qual es va fer.	La **valoració** de l'acte és **dependent** de la finalitat amb la qual es va fer.		

Figura 11. Activitats poiètica i pràctica

Cal tenir en compte si l'**agent moral sabia** què feia, **volia** fer-ho i amb quina **actitud** ho ha fet: una actitud **ferma**. Si un acte just compleix aquestes tres característiques, *és* un acte just.

2.5 Capítol Cinquè

Es pregunta què és la **virtut** (i el vici).

Passió	*πάθος*	
	Una **afecció** acompanyada de **plaer** o de **dolor**.	
	No és virtut	La **virtut** és **voluntària**; les passions **no** ho són: són espontànies (*sentir ira*).
		La **virtut** és considerada **bona**, lloada; tenir passions **no** són motiu de lloança.
		Una persona pot ser **bona** o dolenta segons les seves **virtuts**; no les passions.
Facultat	*δύναμις*	
	Allò gràcies al qual se **senten** les **passions** (*la facultat apetitiva*).	
	No és virtut	La **virtut no** és una **capacitat** de sentir passions.
Hàbit	*εζις*	
	Allò gràcies al qual una es **comporta** bé o malament respecte les **passions** que se senten.	
	És virtut	**Actuar correctament** d'acord amb una passió i fer-ho sistemàticament.

Figura 12. Possibles classificacions de virtut

Conduir-se **bé** respecte la passió sentida és fer-ho en la mesura **mitja**. Fer-ho malament és caure en la desmesura o la insuficiència. La **virtut** és un **hàbit**; també el **vici**, l'altra cara de la moneda.

2.6 Capítol Sisè

El capítol comença:

La **virtut** perfecciona la condició d'allò de què és virtut fent que realitzi bé la seva operació.[5]

Millora o fa **excel·lent**	**Facultat**	Que l'**activitat** sigui **excel·lent**

El **subjecte** de la **virtut** (*on s'ubica, de què depèn*) és la **facultat**. Si algú fa **actes excel·lents** millora la **facultat**; si la facultat és excel·lent, l'activitat que hi va lligada serà excel·lent.

Aristòtil parla de dues classes de **terme mitjà**.

Aritmètic	Geomètric
Objectiu: considerat en si mateix.	Existeix **en relació a qui el considera**.
Ho consideri qui ho consideri, serà el **mateix**.	És necessari saber les condicions o característiques de **cada persona**, per a qui el terme mitjà serà **objectiu**.
*2 – **4** – 6*	*La **virtut**.*

Figura 13. Classes de terme mitjà

Aristòtil exemplifica el **terme mitjà geomètric** amb la ingesta de **carn**: cada persona n'haurà de menjar una quantitat específica a la seva condició física. *Miló, un gran atleta, tenia una dieta més quantiosa del que necessitaria la majoria de gent*: per Miló, la quantitat de carn que ingeria era un terme mitjà geomètric: objectiu per a ell, i ningú més.

Donat que les **passions** de tothom **no** són **iguals**, la **virtut** és un **terme mitjà geomètric**.

Virtut moral	
Hàbit electiu que consisteix en un **terme mitjà relatiu a nosaltres**, introduït per la **raó**; la raó de l'home prudent.	
Hàbit	La **virtut** és la **manera**, llargament reiterada i apresa, com un es **condueix** segons les **passions** sentides.
terme mitjà relatiu a nosaltres	Terme mitjà **geomètric**
raó	És el que permet **ajustar** la mesura de l'actuació.

Figura 14. Definició de virtut moral d'Aristòtil

Les **virtuts morals** ho són d'**actes** i **passions**; les virtuts morals de les **passions** són la **majoria**. Dels **actes** només ho és la **justícia**.

2.7 Capítol Setè

Recalca el caràcter del que s'ha tractat al **Capítol Sisè** de manera general amb **exemples**.

[5] EN, II, 6, 1105b 22-24 (*aprox., paràfrasi*).

2.8 Capítol Vuitè

Afegeix **consideracions** sobre els tres punts dels **actes**: el **terme mitjà** i els **extrems**. Ambdós extrems estan més **distanciats** entre ells que del terme mig.

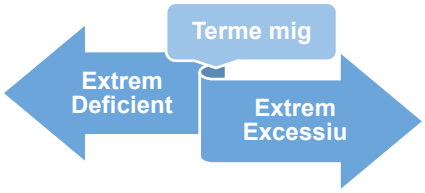

Figura 15. Extrems i terme mig

Els **extrems no** estan sempre en **igualtat de condicions** respecte el **terme mig**.

Semblança	Tendència
Hi ha més **semblança** entre un **extrem** o altre amb el **terme mig**.	L'**individu** està per **tendència natural** més **proper** a un **extrem** o un altre.
La temeritat és més semblant al valor que a la covardia (els dos primers actuen; el tercer, no).	*Una persona pot ser més valenta o més covarda*.

Figura 16. Raons per a la desigualtat de condicions dels extrems

2.8 Capítol Vuitè

És una **consideració general** sobre la **dificultat** de la **virtut**: *enfadar-se és fàcil, però enfadar-se amb qui és pertinent, quan toca, com cal, és molt diferent*.

Ser **bo**, virtuós, és **rar**, **lloable** i **noble** ($\kappa\alpha\lambda\acute{o}\nu$). El que és més **important** de tot és:

$\alpha\acute{\iota}\sigma\theta\eta\sigma\iota\varsigma$
La **percepció**, la captació a través dels **sentits** de la **realitat**: la **situació**, allò que troben els sentits.
No se'n pot fer **teoria**, especulació, **filosofia**.

Figura 17. L' αἴσθησις

L'**evidència de la situació** (*la captació més concreta assolible*) **no és motiu d'especulació filosòfica**. Les situacions específiques (*l'agent moral, la quotidianitat*) no apareixen al *manual*: aquest se centra en oferir **universals**. I, tanmateix:

Decisió en la situació
Allà on **juga la moralitat**.

Figura 18. Decisió en la situació

Teories Ètiques I

- 3 -

Llibre Tercer de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

3.1 Capítol Primer

Tracta de les **característiques** dels **actes**.

Voluntaris	El **principi motor** de l'acte està en l'**agent moral**.	
Involuntaris	L'agent moral **no** n'és el **principi motor**.	
	Van en **contra** de la **voluntat**.	
	per força	Els **únics** actes **absolutament involuntaris**.
		L'individu fa un acte però la **causa** no n'és l'individu.
		Se l'enduu una bufada d'aire i cau sobre la persona.
	per ignorància	Tenen **quelcom involuntari**, però **no** n'és l'**essència**.
		L'individu **sap** què fa, però n'**ignora** algun aspecte.
		Ofereix una medicina que creu que és una però és una altra.
	amb ignorància	L'individu els fa **sense saber** què fa.
		La **causa** de posar-se en ignorància de què s'està fent és **prèvia** i **conscient**.
	per temor	En **part** són **voluntaris** i en **part** són **involuntaris**.
		No es farien si no fos per una pressió externa: són voluntaris en tant que s'escull, involuntaris en tant que s'imposa la tria.
No voluntaris	Un **no voldria** haver fet un acte **per ignorància**, però **no lamenta** haver-lo fet.	

Figura 1. Actes voluntaris i involuntaris

La distinció entre actes involuntaris i no voluntaris es basa en el **calibratge** del punt que es deixa la **ignorància** enrere. Els actes **passionals** són actes **voluntaris**: les passions són de l'individu, i quan l'individu actua mogut per les passions ho fa voluntàriament.

3.2 Capítol Segon

Dedicat al terme $\pi\rho o\acute{\alpha}\acute{\iota}\rho\varepsilon\sigma\iota\varsigma$ (*tria*). Aristòtil apunta que tota **elecció** és **voluntària**, però **no** tot allò que és **voluntari** és **escollit**. L'**elecció** té tres característiques.

Elecció	Té per **objecte** els **mitjans**: ho és d'un mitjà. És relativa als mitjans.
	El **subjecte** escull només allò que depèn d'ell o és al seu **abast**.
	Tota elecció va acompanyada de **raó** i de **reflexió**.

Figura 2. Característiques de l'elecció

Voluntari és el que surt, neix o és **causat** per un subjecte. Així, un acte **passional** és **voluntari**, però **no** és **escollit**: *no està acompanyat de raó i reflexió*.

Escollit és allò que un subjecte ha **calibrat**, pensat, i finalment s'hi ha **decantat**. Aristòtil dona diverses raons per les quals **descarta** que l'elecció sigui:

Desig	Es pot **desitjar** un **impossible**, però **no** es pot **escollir** un impossible.
	Els **nens** i els **animals desitgen**, però no escullen: no tenen la facultat racional.
Impuls	L'impuls és **irreflexiu**.
Opinió	S'**opina** de **tot**, però només es pot **escollir** allò que està a l'**abast**.
	Per les eleccions es té un **caràcter** (*bo o dolent*); però **no** per les opinions.
	Mentre que es **lloa** quan una opinió és **vertadera**; es lloa una **elecció bona**.
	S'**escull** només allò que es considera **bo**; però s'**opina** de **tot**.

Figura 3. Allò que l'elecció no és

3.3 Capítol Tercer

Parla del que va abans de l'elecció en el curs de l'acció: la **deliberació** ($\beta o\acute{\upsilon}\lambda\eta\sigma\iota\varsigma$).

Deliberació
Anàlisi dels **mitjans** que una té al seu abast per poder assolir el fi que desitja.

Figura 4. Deliberació

La **deliberació** és, doncs, una **anàlisi** per finalment **escollir** un **mitjà**. Només s'analitzen els que es tenen a l'**abast** i tenen una **possibilitat indeterminada**: si una cosa només pot ser d'una determinada manera, la deliberació no cal.

La **deliberació** és **investigar**: tota deliberació és una investigació (*hi ha un anàlisi*), però **no** tota **investigació** és una **deliberació** (*falta el component pràctic*). Un científic investiga, no delibera. La deliberació va adreçada a l'**acció**; la investigació no. No es pot deliberar sobre:

No cap deliberar	Les coses que són **eternes**.
	Les coses que **sempre** són de la **mateixa** manera.
	Les coses que es donen de manera **inconsistent**.
	Les coses que passen a l'**atzar**.
	Sobre el que una **no** té al seu **abast**.

Figura 5. Coses que no es poden deliberar

Es pot deliberar sobre les **coses humanes**; però només aquelles que es troben al propi **abast**.

3.4 Capítol Quart

Completa (*de manera inversa*) el curs de l'acció explicant al **desig** o **voluntat** del **fi**.

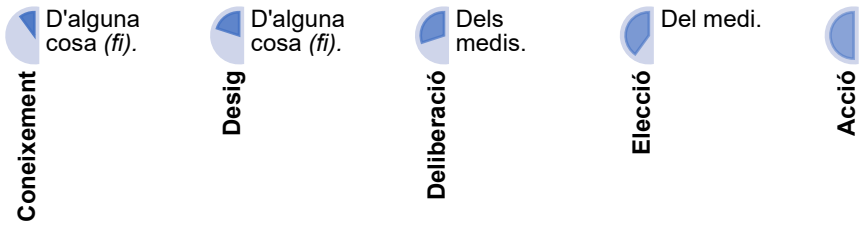

Figura 6. Transcurs previ a l'acció

Es **desitja** un fi perquè es considera **bo per aquell qui el desitja**. El fi que es desitja és bo per la persona que té un **caràcter moralment bo**; però la persona qui **no** té un caràcter moralment bo desitja **qualsevol cosa**. Així, qui és bo i virtuós desitja fins vertaderament bons; altrament, no.

Voluntat
Una forma de **desig**.

Figura 7. Voluntat

Una cosa no és bona perquè algú la desitgi; **quan una cosa és bona, la gent bona la desitja**. Cronològicament, el **desig** d'un fi és el **primer** que neix; a continuació ve el curs de la deliberació; després, elecció. Finalment, s'arriba a l'acció.

Acció
El **mitjà escollit** que permetrà l'obtenció del **fi desitjat**.

Figura 8. Acció

El **detonant desideratiu** és el primer que s'assoleix; finalment, quan s'ha assolit, s'obté **plaer**.

3.5 Capítol Cinquè

Tanca amb una sèrie d'especulacions allò tractat fins ara, abans de començar la segona part del llibre. S'obre:

Tal com una persona **és**, així se li apareix el **fi**.

Caràcter moral **Bo** *(aparent o real)*

Tal i com una persona és té a veure amb el **caràcter moral**; apareix tal i com considera el **fi**. Les persones de caràcter bo desitgen fins bons; les persones de caràcter viciós, no... *tot i que ho fa sota l'aparença que són bons*. La manera com una persona és, doncs, determina els fins escollits. **No** es pot creure que una persona **viciosa** es determini fins bons, a no ser que sigui per **accident**.

Ignorància per negligència	Una no sap el que hauria de saber perquè **no** s'ha cuidat de **saber**-ho.
Ignorància per falta de responsabilitat	És part de les seves **obligacions** saber-ho però no ho fa.
Ignorància de la llei	Quan una viu a la πόλις ha de conèixer les normes de **conducta**.

Figura 9. Tipus d'ignorància

A mesura que s'actua es consolida la manera de ser (*caràcter moral*) mitjançant els **hàbits**. Dels hàbits se n'és **amo** al **començament**, però se n'és **esclau** al **final**. Els hàbits són, per Aristòtil, una mena de **segona naturalesa**: *pot una virtuosa d'un instrument de sobte passar a tocar malament?* Al final, s'està tan incardinat a una manera de fer i veure el món que ja no es pot corregir. Arribats a aquest punt, només romandrà el **càstig legal**.

És per això que Aristòtil recalca especialment l'**educació**, pertanyent als primers estadis de la vida: permetrà **establir hàbits bons** al llarg de la vida.

3.6 Capítol Sisè

Comença la segona part de l'*Ètica a Nicòmac*, dedicada íntegrament a les **virtuts morals**.

Aquest capítol es dedica al **valor**, el coratge, la valentia (*ανδρεία*).

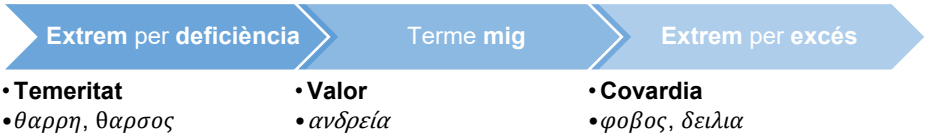

Figura 10. Termes de la resposta a la por

La valentia respon a la por; és el terme mig entre **covardia** i **temeritat**.

Terme mig
Mesurar la **passió** que una sent.

Figura 11. Terme mig

La **por** és una afecció acompanyada de **dolor**: una reacció que se sent quan s'entén que alguna cosa és dolenta per a la persona mateixa (*negatiu, desplaent, perillós*). Això que una sent demana una **actuació**.

Valenta
Mesura la seva por per un **fi** que **val la pena**.

Figura 12. Persona valenta

La persona **valenta** *sent por*, però la mesura perquè la finalitat a la qual s'enfronta val la pena: és noble. També s'és valenta quan **no** es té por en moments on **racionalment no és adequat** tenir-ne (*seria ser covarda*). Qui no té por quan és raonable tenir-ne és qui té *άφοβος*, si bé aquest **vici** no té un nom específic.

Temerària
Té com a fi fingir, **imitar** la persona **valenta**: el seu fi és la imitació no la superació de la por.

Figura 13. Persona temerària

Una **por** molt **raonable** és la **mort**; una por **no** raonable és la **mort gloriosa**.

> Temem, doncs, totes les coses **dolentes**, com la **infàmia**, la **pobresa**, la **malaltia**, la **falta d'amics**, la **mort**; però el valent no sembla ser-ho en relació a totes aquestes coses; doncs algunes han de témer-se i **és noble témer**-les, i no fer-ho, és vergonyós, per exemple, la infàmia; el que la tem és honrat i decent; el que no la tem, desvergonyit.[6]

La persona **covarda** es deixa **vèncer** per l'**excés** de por i, encara que sigui el fi noble, no hi acudeix. *Ser temerària* encara pot tenir algun sentit positiu; *covarda* no en té cap, ni un.

Por
L'**expectació** d'un **mal**.

Figura 14. Por

La por més gran és perdre la pròpia vida: el valor és una virtut que es fa explícita al camp de batalla. És la virtut del guerrer. Hi ha vegades que **no** s'hauria de témer la mort: quan és **gloriosa**.

[6] EN, III, 6, 1115a 10-16 (*aprox.*).

3.7 Capítol Setè

És curiós constatar que la persona **temeària**, la **covarda** i la **valenta** es fan amb la **mateixa passió**: la **por**. No és fàcil ser valent: el terme mig no ho és. No és només un acte: és la **reiteració d'actes** que duu a consolidar una naturalesa temeària, covarda o valenta.

És el **fi** al qual es destina el posar a ratlla la por el que determina quin **tipus d'acte** és. El propi Aristòtil així ho escriu:

> [T]ot es defineix pel **fi**.[7]

3.8 Capítol Vuitè

Hi ha **cinc formes** o modalitats d'**aparent valentia**: cinc casos en els quals habitualment es parla de valentia, però on no es dona pròpiament.

ανακη	*Necessitat, compulsió*.
	Els guerrers acostumen a anar a la guerra no per valentia, sinó per **obligació**.
	El fi és **no incórrer a la ira** del dèspota.
επιστήμη	La valentia és un **hàbit**.
	Pot passar que una persona que estigui **equipada** amb tots els coneixements necessaris de la batalla s'hi enfronti amb gran **seguretat**.
	Però això no és valentia; com a màxim n'és un **acompanyament**.
θυμός	*Empenta, ira, adrenalina.*
	Una **energia sobtada** que duu a afrontar la batalla amb més **ímpetu**.
	Però **no** hi ha **finalitat**, ni impuls **racional**.
εὔελπις	Algú que és **ingenu**; té **excessiva esperança** sobre les pròpies capacitats.
	S'enfronta al perill com si pogués més del que pot.
ἄγνοια	La persona **desconeix** les circumstàncies.
	Es llença a la batalla sense conèixer la realitat.

Figura 15. Aparent valentia

En tots aquests casos, el comportament és prou similar a la valentia per **confondre**-la. Però cap d'aquests casos és ben bé *ανδρεία*. Aristòtil fa servir l'expressió:

ανδρεία πολιτική
La **valentia política**, cívica, comunitària; referida a la *πόλις*.

Figura 16. ανδρεία πολιτική

El **fi** de la vertadera virtut del **valor** (*ανδρεία πολιτικ*ή) és l'**honor** i la **glòria comunitàries**.

3.9 Capítol Novè

Aristòtil introdueix un terme que es farà molt cèlebre durant l'època hel·lenística: l'***αταραξία***, la **impertorbabilitat**. La persona **valenta** és impertorbable.

[7] EN, III, 7, 1115b 23 (*aprox.*).

Explica una característica **excepcional** de la virtut de la **valentia**: la valenta **no la gaudeix**, fins i tot si té l'hàbit excel·lentment assolit. Seguirà sent un **patiment**, li seguirà costant; a diferència de totes les altres virtuts, en les quals s'arriba a un punt que seguir reiterant els actes relacionats és fàcil i, fins i tot, plaent.

> [L]a mort i les ferides seran **penoses** pel valent i **contra la seva voluntat**, però les suportarà perquè és **bell**, i és **vergonyós no** fer-ho.[8]

La persona valenta probablement té una **vida** que li **val molt la pena viure**; per tant, no voldrà renunciar-hi: morir. Té molt mèrit, doncs, que s'hi enfronti. **Preferirà**, això sí, una **mort honrosa**, gloriosa, a evitar-la i fugir per viure un nou dia. La mort gloriosa té un estatus especial perquè **permet valorar l'εὐδαιμονία en un marc més reduït**.

3.10 Capítol Desè

El **desig** és una **expectativa**, una cerca del **plaer** (ηδονή). El plaer és una passió generalment oposada a la por i, per tant, el valent també s'hi haurà d'**enfrontar**.

Plaer de l'ànima	Plaer del cos
Relatiu a la **facultat intel·lectiva** (*la raó*).	Relatiu a les **facultats sensitives** (*els sentits*).
Aprenentatge, els honors.	*Visual, olfactiu, gustatiu...*

Figura 17. Plaers

El **plaer corporal** que interessa a Aristòtil és el del **tacte**: és on l'ésser humà tendeix a **excedir-se**, buscar-lo, desitjar-lo massa. Es refereix als **plaers carnals**: menjar, beure, sexual.

3.11 Capítol Onzè

Hi ha **desitjos naturals** (*comuns, compartits per tota la humanitat*) i **no naturals** (*particulars*).

Natural	No natural
Comú.	**Particular**.
Compartit amb tota la **humanitat**.	La **persona** que vol ser virtuosa no els pot tenir.
L'ésser humà tendeix a ser **excessiu** en el tacte. Hi ha **terme mig**.	La **raó** ha de demanar, exigir, fugir-ne. **No** hi ha terme mig.

Figura 18. Desitjos

El **desig** és el desig d'un **plaer**. El **vici** respecte dels plaers és:

Vici	
Desitjar o gaudir del **plaer** en **excés**; o desitjar o gaudir de coses **no naturals**.	
ακολασία	**ἀναισθησία**
Intemperància.	*Insensibilitat.*
L'ésser humà **tendeix a caure** en els plaers del tacte (*excés*).	L'ésser humà cau en la **deficiència**.
	Aristòtil el creu extremadament **rar**.

Figura 19. Vici

[8] EN, III, 9, 1117b 7-10 (*aprox.*).

La persona que gaudeix de plaers **no naturals**, per exemple, desitja viure en **solitud**: *només poden viure fora de la societat els déus o els animals*.

σωφροσύνη
Temprança.
Moderació a l'hora de gaudir del plaer: **evitar** els plaers **no naturals**. Es troba un **terme mig** en el **patiment** d'un plaer no assolit.
Virtut respecte dels **plaers**.

Figura 20. Temprança

El principal vici respecte la por és la covardia; el principal vici davant del plaer és la intemperància. **La covardia és més censurable**; danya més el caràcter moral de la persona. Els actes covards són **menys voluntaris que els actes desenfrenats**: la por no s'activa per desitjos, l'activitat relativa a la por és un fugir, una acció no buscada, no intencionada, no triada. En canvi, el desig del **plaer** és un desig: hi ha una **elecció**, recerca, activitat conscient. Algú que conscientment tria excedir-se és millor que algú que de manera irracional defuig la situació on es troba.

3.12 Capítol Dotzè

Tracta sobre l'**educació de les criatures**. La criatura té, des que neix, la **facultat apetitiva**: té desitjos, es vol alimentar. El que **no** té és la **facultat racional** i, per tant, no pot introduir el punt mig en la gestió de les passions. I doncs, **tampoc és responsable** dels excessos als quals pugui incórrer.

Importància de l'educació
Guiar la formació de l'ús de la **raó**.

Figura 21. Importància de l'educació

Teories Ètiques I

- 4 -

Llibre Quart de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

4.1 Capítol Primer

Figura 1. Avarícia, generositat i prodigalitat

La **generositat** té a veure amb **donar**. Aristòtil remarca: **no** concerneix la **quantitat** donada.

Generosa
La persona que **dona**, no per interès, ni a contracor.

Figura 2. Persona generosa

La persona que dona amb recança o aspirant a un **guany no** és una persona **generosa**.

Avara
La persona a qui li **agrada** més **rebre** que donar, tenint la **possibilitat** de donar.

Figura 3. Persona avara

Aristòtil observa la **prodigalitat** és més **propera** a la **generositat**; però és més **natural** per l'ésser humà l'actitud **avara**.

Pròdiga
La persona **despresa**: dona fins i tot el que **no té**.

Figura 4. Persona pròdiga

4.2 Capítol Segon

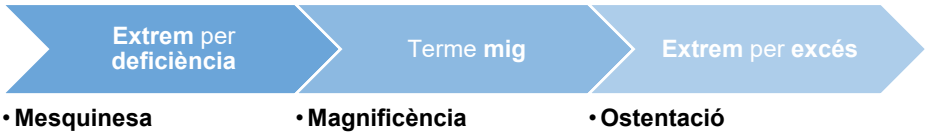

Figura 5. Mesquinesa, magnificència i ostentació

La segona virtut porta per nom **magnificència**: també té a veure amb el **donar**, però és una acció que dona **grans sumes** de diners. Per tant, només la poden assolir les persones que tenen grans mitjans econòmics. Aquest capital es pot gastar en qüestions de la **πόλις**, en qüestions de **culte** (*allò necessari pel temple*), en qüestions de **religió** (*auspicis*, *pagar el teatre en honor de Dionís*, *sufragar les despeses dels sacerdots*).

Mesquina	Ostentosa
La persona que **no** posa els seus recursos, **tenint**-los.	La persona que els **gasta** per tal que d'altres **sàpiguen** que té els recursos o que inverteix els seus recursos en quelcom que **no val la pena**.

Figura 6. Persona mesquina i ostentosa

4.3 Capítol Tercer

Aristòtil fa especial èmfasi en la **magnanimitat**.

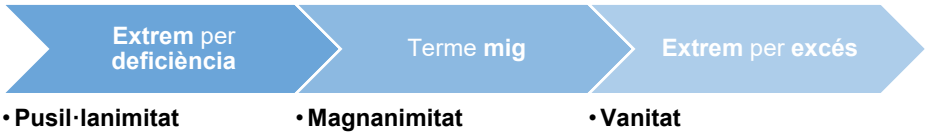

Figura 7. Pusil·lanimitat, magnanimitat i vanitat

La **magnànima** és la **virtuosa perfecta**: és virtuosa i, pel fet de ser-ho, s'ha fet **mereixedora d'honors** i reconeixement. Això no vol dir que se'ls hagi buscat; s'espera el reconeixement d'aquells qui coneixen realment la virtut.

Magnanimitat
$\mu\varepsilon\gamma\alpha\lambda o\psi\upsilon\chi\acute{\iota}\alpha$
Grandesa de l'ànima.

Figura 8. Magnanimitat

La virtut de la persona virtuosa impregna **tota** la seva **vida**; fins i tot el seu **físic**. El caràcter moral virtuós de la magnànima (*el conjunt de virtuts que té*) afecta, amara la seva **presència**. Té una serenitat, un posat, una veu, una manera de parlar, que transcendeix el seu caràcter.

Pusil·lànime
Tenint característiques morals per ser **mereixedora** de reconeixement, **no** se sent **capaç** de rebre'ls i es **valora** per **sota** de les seves possibilitats.

Figura 9. Persona pusil·lànime

La persona **pusil·lànime** no ha **calibrat** prou bé la seva **imatge** de si mateixa.

Vanitosa
La persona **convençuda** que és **mereixedora** d'un reconeixement que **no té**.

Figura 10. Persona vanitosa

4.4 Capítol Quart

Figura 11. Manca d'ambició, ambició

Aquesta **virtut no** té **nom**. Hi ha un **terme mig** en **ambicionar honors**; ser ambiciós no és dolent però cal mesurar-ho. La persona duu a terme actes amb tal de ser **honorat**: rebre reconeixement per part de la $\pi\acute{o}\lambda\iota\varsigma$.

No té nom tampoc l'extrem per defecte o deficiència: és la **manca d'ambició**. En tant que no fa res, **no** farà res de **bo**. L'extrem per excés és:

Ambiciosa
És **desmesurada**. Farà **qualsevol cosa** per tal d'obtenir honors.

Figura 12. Persona ambiciosa

4.5 Capítol Cinquè

- **Incapacitat de còlera**
- **Mansetud**
- **Irascibilitat**

Figura 13. Incapacitat de còlera, mansuetud, irascibilitat

La **mansuetud** és la **ira** modelada per la **raó**: modera la ira, adequant-la a *què*, *qui*, *com*...

Mansa
La **ira justa**: la quantitat que la persona ha de sentir, vers qui o què l'ha de sentir.

Figura 14. Persona mansa

La **incapacitat de còlera** és un vici que **impedeix** sentir prou ira. Davant d'un acte injust, manté un posat impassible; no reacciona. La **irascibilitat** és un vici que duu a la persona a reaccionar de manera **injusta** davant quelcom injust.

4.6 Capítol Sisè

- **Descontentament**
- **Adulació**
- **Obsequiositat**

Figura 15. Descontentament, adulació o obsequiositat

Hi ha un terme mig en la **convivència**: qui busca l'harmonia, l'equilibri. S'assembla a la *φιλία*, però aquesta no és una virtut. Una persona en el terme mig busca una convivència: **lloa** quan és **necessari**; no ho fa quan no ho és.

La **descontenta** és **agresta**: dificulta la convivència pel fet de ser desagradable, aspra i eixuta.

Adulació	Obsequiositat
Cantar les virtuts, **lloar** les característiques d'una persona amb la intenció de **treure**'n alguna cosa.	**Adular** excessivament; però **sense** la intenció de treure'n res.

Figura 16. Adulació i obsequiositat

4.7 Capítol Setè

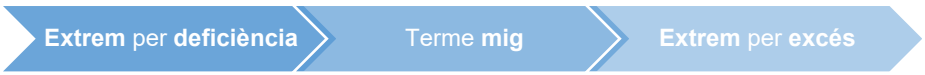

- **Ironia**
- **Hipocresia**
- **Sinceritat de la manera de ser**
- **Jactància**

Figura 17. Ironia o hipocresia, sinceritat de la manera de ser, jactància

La **sinceritat** inclou les **paraules** i els **actes** respecte a la **pròpia persona**: és l'una parlant de si mateixa. Quan una parla de si mateixa pot trobar el terme mig entre **parlar massa** i massa **poc**; **mentir** o **ser sincera**.

Irònica	Hipòcrita
La persona que **nega** que té **grans qualitats** que **no salten a la vista**.	La persona que **nega** que té **petites qualitats** que són **evidents**.

Figura 18. Persona irònica i hipòcrita

Aristòtil ofereix **Sòcrates** com a exemple d'**ironia**: *només sé que no sé res*.

Jactanciosa
Algú qui diu o actua **suposant** que té unes **qualitats** que **no** té.

Figura 19. Persona jactanciosa

4.8 Capítol Vuitè

Figura 20. Ser intractable, gràcia, bufonejar

Aristòtil situa el terme mig en com una persona **entoma les coses que fan gràcia**. Hi ha qui *riu amb qui i quan no toca de les coses que no toquen*. Les persones qui sistemàticament riguessin acudits davant dels damnificats; les persones qui no riguessin mai cap acudit, serien uns secs.

Tenir gràcia o **ser graciós** és el terme mig.

4.9 Capítol Novè

Figura 21. Vergonya, desvergonyiment

Inclou una paraula important pel món grec: *αἰδώς*, o **vergonya**.

Vergonya
La capacitat d'avergonyir-se perquè **socialment** es **reprova** un acte: allò que se sent en actuar malament, davant **la possibilitat que la *πόλις* la deshonori**.
És un **sentiment**; no una passió, ni una virtut.

Figura 22. Vergonya

Hi ha la vergonya **antecedent** i **conseqüent** (tot i que aquests mots exactes no apareixen al text aristotèlic): la que una persona sent **abans** (*preventivament, aturant el possible acte futur*) o **després** de l'acte, ja sigui amb una **sanció negativa interna** (ella mateixa) o **externa** (*πόλις*).

Teories Ètiques I

- 5 -

Llibre Cinquè de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

5.1 Capítol Primer

El **Llibre Cinquè** està enterament dedicat a la **virtut** de la **justícia**; que no va lligada a les passions, sinó als **actes**. És l'única virtut el terme mig de la qual es relaciona amb els actes.

Justícia	Injustícia
δικαιοσύνη	*αδικία*

Figura 1. Justícia i injustícia

La **virtut** és una **disposició** (*una inclinació a actuar d'una determinada manera*) **apresa**. Duu a:

Practicar la justícia	*Practicar* significa un **comportament regular**.
Actuar justament	*Actuar* implica un **sol acte**.
Voler ser justa	*Voler* denota voluntat.

Figura 2. Disposició virtuosa

Una persona **no** necessita ser **justa** per fer un **acte just**; per això la distinció entre *practicar*, *actuar* i *voler*. Així, Aristòtil pot determinar quan algú és realment **just**. Com que la **justícia** es fa en l'**exterioritat del subjecte**, i per tant no depèn de les **passions**, es fa al marge del que se sent. Això permet l'ocurrència d'actes justos en qualsevol, encara que no es vulgui.

Acte just	
Allò que **mana** la **llei positiva** establerta.	
Bo	Quan la llei positiva està **ben establerta**.
Dolent	Quan la llei positiva està **mal establerta**.

Figura 3. Acte just

Per tant, una llei positiva ben establerta pot provocar un acte injust, perquè un acte es diu *just* en relació amb el **compliment de la llei positiva**. També es defineix:

Just
Allò que és **equitatiu**: suposa la **igualtat**.
Allò que produeix i preserva la **felicitat** i els seus components per a la **comunitat**.

Figura 4. Just

La **justícia**, per Aristòtil, és la **virtut més perfecta**: l'única que una persona pot exercir si té una **altra persona** davant. La resta (*ser coratjosa, ser prudent*), es poden dur a terme en solitari. L'**acte de justícia** és estrictament **obligatori**, però els altres actes virtuosos del donar, no. No es pot viure una vida sense ser justa o injusta; però es pot no ser magnificent o generosa.

Magnificent	**dona**	**més** del degut.
Just		allò **degut**: *estrictament exigible*.
Generós		**més** del degut.

Figura 5. Virtuts que tenen a veure amb el donar

5.2 Capítol Segon

La **justícia** té dues **vessants**:

Legal	Virtut
Compleix la llei de la πόλις.	**Pràctica habitual** de la virtut amb **d'altres persones**: com s'hi relaciona.
Una llei és justa quan **mana actes virtuosos**.	

Figura 6. Vessants de la justícia

La vessant de la **virtut** és la que interessa a l'**home de bé**. Qualsevol acte de **justícia** és alhora un acte d'una altra **virtut**; qualsevol acte d'**injustícia** és alhora un acte d'un altre **vici**.

Unitat de les virtuts fonamentals
La manera com es **tracten** els altres **reflecteix** els **vicis** i les **virtuts** de la persona.

Figura 7. Unitat de les virtuts fonamentals o cardinals

Per Aristòtil, hi ha **dos tipus de justícia legal**:

Justícia legal	
Distributiva	**Correctiva**
Regula el **repartiment de béns** o de càrregues entre els individus d'una comunitat.	Regula el tracte entre **dos particulars**, tant **involuntari** com **voluntari** (*consentiment donat*).

Figura 8. Vessants de la justícia legal

Exemples de **justícia legal correctiva voluntària**: el *matrimoni*, un *contracte de compravenda*... Quan un integrant (o una força externa) obliga l'altre a entrar a la relació aquesta és **involuntària**: *un robatori, extorsió, matrimoni concertat*...

Justícia legal correctiva involuntària	
Clandestina	**Violenta**
No és **pública**.	Amb un acte de **violència** (*agressió física*).

Figura 9. Vessants de la justícia legal correctiva involuntària

Les justícies legals correctives **clandestina** i **violenta no** són **excloents**. L'*adulteri* exemplifica una relació involuntària **clandestina** entre la persona enganyada i la persona sent infidel.

5.3 Capítol Tercer

Sempre que hi ha **relacions** regulades per la **justícia correctiva** es donen **quatre elements**:

(x2)	**Agents**	Les dues entitats **involucrades**.
(x2)	**Objectes**	**Intercanvi** que **relaciona** els agents: allò a *oferir* i *obtenir*.

Figura 10. Quatre elements de les relacions

Hi ha d'haver una **igualtat** entre el que una **ofereix** i l'altra **obté**. Aquest **equilibri** s'anomena ***de justícia***: una **proporció discreta**. Cal respectar-la: una ha de rebre tant com ofereix i viceversa.

Desequilibri
Una **perd** i l'altra **guanya**.
Injustícia.
Pèrdua del **terme mig**.

Figura 11. Desequilibri

5.4 Capítol Quart

El **jutge**, a través de la **sentència**, busca el **retorn al terme mig**. Aspira a recuperar l'equilibri que s'ha perdut en el desequilibri d'un tracte voluntari, o que hagi esdevingut involuntari.

Jutge
Qui **assenyala** el **terme mig** entre una pèrdua i un guany.
Corregeix el **desequilibri** que s'ha produït en la relació entre dues persones.

Figura 12. Jutge

5.5 Capítol Cinquè

La **justícia** és una **reciprocitat**: una relació bijectiva entre dues persones. És la **cara externa** de les virtuts morals passionals internes; la manera com es perceben els altres.

Reciprocitat	
D'igualtat	**De proporcionalitat**
El **mateix** que es **dona** és el mateix que es **rep**.	Es consideren els **condicions** de cada persona.

Figura 13. Vessants de la reciprocitat

En **estricta igualtat**, si una dona bé, rep bé; si una dona mal, rep mal. La **justícia de reciprocitat de proporcionalitat** considera que, en cas que un ciutadà bufetegi a algú, és més greu que aquest fos un magistrat que no pas un ciutadà; la **justícia de reciprocitat d'igualtat** demanaria merament que l'altre, fos qui fos, tornés la bufetada.

Per tal de poder establir proporcions adequades de proporcionalitat, sorgeix la **moneda**.

5.6 Capítol Sisè

Es pot actuar injustament sense ser injust.

No dona a l'altre el que li correspon

Tria ser injust

De la mateixa manera:

Es pot actuar justament sense ser just.

Dona a l'altre el que li correspon

Tria ser just

Quan algú és **just sense voler ser-ho**, aquesta conducta és un **mitjà**, en lloc del fi.

En el cas de la **justícia**, doncs, **el que es fa pot estar separat de la intenció** amb la qual es fa, perquè la justícia es ret a l'**equilibri** de l'intercanvi. Qui té la **virtut** de la justícia és qui actua justament amb la **intenció** d'actuar justament; qui té el **vici** de la **injustícia**, doncs, és qui actua injustament amb la intenció d'actuar injustament.

Es pot **robar sense** ser un **lladre**.
Es pot **robar** i ser un **lladre**.

L'**acció** és la mateixa

La **intenció** difereix

El **lladre** és qui **roba amb la intenció de robar**; qui roba perquè no hi té alternativa, ho està fent amb la intenció de **sobreviure** i, per tant, no és un lladre. Els distingeix, doncs, la intenció: el **fi**.

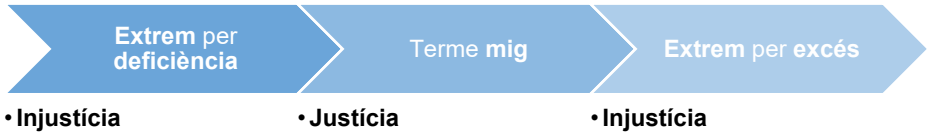

Figura 14. Injustícia, justícia, injustícia

És **justa** qui **dona** exactament el que li **pertoca** a l'altra. La **injustícia** consisteix en donar massa **poc** (*cometre*) o **massa** (*patir*). Per tant, si es *comet* una injustícia s'està donant massa poc i si es *pateix* una injustícia s'està rebent massa poc.

El capítol conclou al·ludint a un tercer tipus de **justícia**, que engloba tant la *legal* i la *moral*.

Justícia política
La justícia que es dona entre **homes iguals** i **lliures** que **conviuen** buscant l'***αὐτάρκεια***.
La justícia que es dona **dins**, en el si, de la ***πόλις***.

Figura 15. Justícia política

5.7 Capítol Setè

Justícia natural	Justícia legal
Té la **mateixa força** a tot arreu.	**Abans** que s'acordi (*ὁμονοια*) que és d'una manera, **podria** haver estat d'una **altra** manera.
Igual que el foc crema a Grècia, crema a Pèrsia.	*Creuar quan el semàfor és verd*.

Figura 16. Justícia natural i legal

Encara que hi hagi una justícia natural, tant la justícia natural com la legal **varien**. S'exemplifica: és *natural* que els éssers humans es desenvolupin en les seves activitats amb la mà dreta o amb la mà esquerra; però és possible que ser ambidextra.

Allò natural
Allò que, **d'entrada**, és així.

Figura 17. Allò natural

Tota justícia varia. Contrari al que defensen alguns (*els sofistes, que creien que tota justícia és fruit de l'acord*), encara que tota justícia varií, l'una és **natural** i l'altra, no: és **acordada**. *Allò que és legal d'entrada no es troba en allò natural d'entrada; però allò legal parteix de quelcom natural*.

La forma que pren la **justícia legal varia** d'una **comunitat** a una altra. Per exemple, *és natural que els fills respectin els pares*: però això pot dur a que els fills tractin els pares de *tu* o de *vostè*.

5.8 Capítol Vuitè

Posa en relació una sèrie de conceptes que han aparegut al Capítol Primer del Llibre Tercer.

Acte just voluntari	
L'**agent** moral és el **principi** de l'acte.	L'**agent** moral **sap** què està fent.

Figura 17. Acte just voluntari

Això s'aplica també per actes **injustos**; com s'explica al Capítol Sisè del Llibre Cinquè. Al seu torn, els **actes voluntaris** poden ser:

Deliberat	No deliberat	
La **finalitat** és l'acte voluntari.	**Ignorància**	D'un **sector** del que es fa (*no tot*).
És fruit de la **raó** i la **reflexió**.	**Infortuni**	La situació canvia per **atzar**.
Escollit.	**Passió**	Actes passionals (*són de l'agent*).

Figura 18. Acte voluntari deliberat o no deliberat

En els casos dels **actes voluntaris ignorants** cal matisar que l'agent moral segueix sent el motor de l'acte; però no coneix alguna precisió de l'acte que sap que està fent. Tal i com Aristòtil ha dit al Capítol Primer del Llibre Tercer, els **actes passionals** són actes voluntaris: les passions són de l'individu, i quan l'individu actua mogut per les passions ho fa **voluntàriament**.

5.9 Capítol Novè

En la recta final d'aquest llibre, Aristòtil es planteja qüestions estudiades pels seus predecessors.

> *Pot una persona ser víctima d'**injustícia** de manera **voluntària**?*

No: qui rep una injustícia **no** és el **principi** d'una acció i, per tant, **no** pot ser **voluntari**. La víctima és subjecte pacient, no agent.

> *Pot una persona **tractar**-se a **si mateixa** de manera **injusta**?*

Sí: quan renuncia a la seva felicitat o accepta una càrrega excessiva. Aristòtil fa una concessió: exclou de la resposta la possibilitat de perjudicar-se en l'ara com a un mitjà per a una altra cosa millor en el futur.

Ser **just** o **injust**, tenir la virtut de la justícia o el vici de la justícia, **no** és **fàcil**: és fruit d'un **hàbit**. Per tant, molts actes poden ser justos sense que l'agent sigui just (*o injust*).

5.10 Capítol Desè

S'hi tracta el concepte d'*ἐπιείκεια*: l'**equitat**.

Equitat
La **justícia legal** duta a la **màxima expressió**.

Figura 19. Equitat

La **sentència** és el **terme mitjà** entre la **llei general** i el **cas particular**, sotmès a judici.

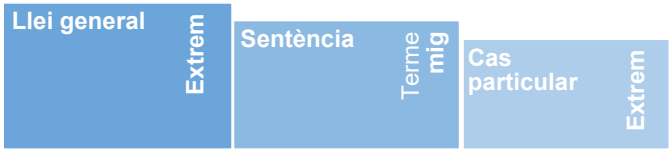

Figura 20. Llei general, sentència, cas particular

És molt difícil, perquè són **extrems molt allunyats**; exigeix certa **finesa** per aplicar la llei general a un cas particular.

Jutge equitatiu
Veu molt bé un **cas particular a la llum de la llei general**.
Dona una **sentència** perfectament **acotada** a la situació.

Figura 21 Jutge equitatiu

Quelcom és **equitatiu** quan és, entre les coses humanes, la **màxima expressió de justícia**. És l'expressió perfecta d'una **sentència justa**.

5.11 Capítol Onzè

Aristòtil es fa una pregunta, clàssica des de **Sòcrates**:

> *És pitjor cometre **injustícia** o ser-ne **víctima**?*

És pitjor cometre-la, perquè el que la pateix no fa res, és subjecte pacient. Afegeix, dit això, que no vol dir que les **conseqüències de patir-la** no siguin **pitjors** que les de cometre-la.

> *Pot una persona **tractar**-se a **si mateixa** de manera **justa**?*

La **justícia** concerneix la relació entre qui **mana** i qui ha d'**obeir**. En les relacions *amo-esclau* i *governant-governat* hi ha dos agents implicats: no hi ha problema a que s'hi estableixi una relació de **justícia**. Però en la **raó** i la **passió** no hi ha dos agents, sinó **un**: hi ha un **ordre intern**. Per tant, **no es pot ser**, fàcticament, **justa amb si mateixa**.

Ordre intern		Justícia	
Raó	*Passió*	*Amo*	*Esclau*
		Governant	*Governat*

Figura 22. Relacions

Teories Ètiques I

- 6 -

Llibre Sisè de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

6.1 Capítol Primer

Virtut moral
Hàbit electiu que consisteix en un **terme mitjà** relatiu a nosaltres, introduït per la **raó** de l'home **prudent**.

Figura 1. Virtut moral

Ara cal parlar de l'**home prudent** (***φρόνιμος***): d'una facultat que fa **possible** la **virtut moral**.

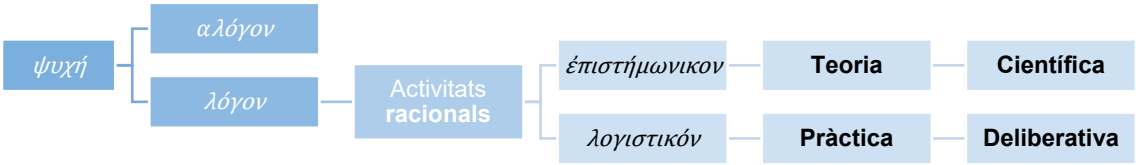

Figura 2. Activitats

Es **distingeix**:

έπιστήμωνικον	***λογιστικόν***
Els **objectes** són **necessaris** (*només poden ser d'una sola manera*).	Els **objectes** són **contingents** (*poden ser d'una manera o moltes*).
Activitat **racional pura** (*res a veure amb la pràctica*).	Les **creacions**, els **actes**, les coses que es **fan**.

Figura 3. έπιστήμωνικον i λογιστικόν

Per dur a terme un **acte** o una **creació** es requereix una cosa **més** que la *ψυχή λόγον λογιστικόν*, sense la qual no hi haurà **acció**: l'**apetit**. Una pot dur a terme una activitat **teòrica** i **no** necessita el concurs del **desig**; però per crear o fer i per actuar, només amb el pensament no n'hi ha prou.

6.2 Capítol Segon

Les següents tres facultats tenen a veure amb l'**acció** i el **coneixement veritable**:

Percepció	Subsumida a l'**enteniment**.	
Enteniment	**Afirmació**: es correspon a la **realitat**.	
	Negació: no es correspon a la realitat.	
Desig	**Persecució** del **bé**.	**Fins**
	Fugida del **dolor**.	

Figura 4. Percepció, enteniment i desig

Tot allò que és a l'**enteniment** ha estat **abans** a la **percepció**.

Percepció
No és **principi** d'acció: ho ha de ser el **coneixement**.

Figura 5. Percepció

Ho evidencia que els **animals** tinguin **sensació** però **no** participin de l'**acció** (que és **volguda** i **deliberada**); exclou els animals (i nens) perquè tenen actes voluntaris, però no deliberats.

Enteniment	
El seu camp propi és fer **afirmacions** o **negacions** de la **realitat**.	
Afirmació vertadera	Allò que afirma es **correspon** amb la realitat.
Afirmació falsa	Allò que afirma **no** es correspon amb la realitat.

Figura 6. Enteniment

L'**enteniment** i la **percepció** ens posen en **contacte** amb la **realitat** i són capaces d'arribar-hi.

Desig	
Bé	Allò **perseguit**.
Dolor	Allò **defugit**.
Allò perseguit o defugit són **fins**.	

Figura 7. Desig

L'**ideal** és que allò **afirmat** per l'enteniment sigui **perseguit** pel desig; i que allò que **nega** sigui **defugit** pel desig.

*L'**enteniment afirma** quelcom → El **desig** ho **persegueix***

*L'**enteniment nega** quelcom → El **desig** ho **defuig***

Quan això es dona, es parla d'una **virtut moral**:

Virtut moral
Desig deliberat: els **mitjans** que el duran al **fi** s'han fet amb **raó** i **reflexió**.

Figura 8. Virtut moral

Quan es parla de la **raó pràctica**, aquesta s'haurà de combinar amb el **desig**:

Acte bo	
Desig	**Deliberació**
Recte.	**Vertadera**.

Figura 9. Acte bo

Cal buscar la **veritat** en allò **teòric** i en allò **contingent**. Tot i que cap no és fàcil, la cerca en el contingent és decididament més difícil.

Esdeveniment teòric		Esdeveniment pràctic	
Bé	**Mal**	**Bé**	**Mal**
Allò **cert**.	Allò **fals**.	La **veritat**.	La manca d'un o l'altre (o ambdós).
Conèixer la **veritat**.	Caure en la **falsedat**.	El **desig recte**.	

Figura 10. Bé i mal en l'esdeveniment teòric i pràctic

En ambdós casos, la seva **activitat** és **conèixer la realitat** tal i com és (*excel·lentment realitzada és conèixer la veritat*). En el fet **pràctic** (dels **actes** i **creacions**), la unió entre veritat i desig recte dona la **virtut moral**.

És a l'**elecció** on comença l'**acció**, no al **fi** al qual aspira (*el desig*). El detonant llunyà (de l'elecció) n'és, en ordre, el **coneixement** de tal cosa i el **desig** de tal cosa. Els seguirà la **deliberació** dels medis, seguida finalment per l'**elecció**.

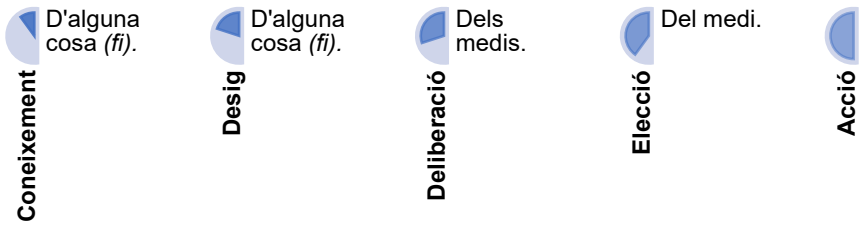

Figura 11. Transcurs previ a l'acció

L'**acte** o la **creació** tenen un **fi**: *el plaer, l'escultura*... Però **fer bé** allò que s'està fent (*l'acció que duu al desig, esculpir*) també és un **fi**.

Home[9]
Intel·ligència que **desitja** desig **intel·ligent**.
El **desig** serà **intel·ligent** si es parla d'un **home virtuós**.

Figura 12. Home

Fan acte de presència en la definició aristotèlica els dos **principis** que apareixen en l'**activitat pràctica** o **creadora**.

Virtuts dianoètiques				
Forma **excel·lent** de **conèixer**.				
Especulatives (*ἐπιστήμωνικον*)			**Pràctiques** (*λογιστικόν*)	
ἐπιστήμη	***σοφία***	***νοῦς***	***τέχνη***	***Φρόνησις***

Figura 13. Virtuts dianoètiques

6.3 Capítol Tercer

ἐπιστήμη
Virtut **dianoètica especulativa**.
Ciència.
Conèixer els **principis** d'una determinada **regió** del món, del coneixement.

Figura 14. ἐπιστήμη

Té ciència qui coneix els principis de la *biologia*, la *física*... **disciplines**, ciències, que procedeixen per **induccions** i **demostracions**. Quan una arriba als primers principis d'aquella àrea i en coneix la veritat sobre, es diu que en té la ciència, l'***ἐπιστήμη***.

[9] Tant de bo sigui un ús antic del mot *home* que volia dir tot ésser humà, no només el masculí...

6.4 Capítol Quart

τέχνη
Virtut **dianoètica pràctica**.
Tècnica.
Disposició productiva acompanyada de **raó verdadera**.

Figura 15. τέχνη

Entre les coses **contingents**, que poden **ser d'una altra manera o de moltes maneres** (*cosa que no passa amb les necessàries o eternes, que són com són*), hi ha:

Activitat pràctica	**Activitat *poiètica***
Les coses que poden ser d'una **altra manera**.	
Pertanyen al món de la **creació**.	Pertanyen al món de l'**actuació**.

Figura 16. Activitats pràctica i poiètica

La tècnica és una **disposició** (*tenir la qualitat de*) **fruit d'un hàbit** que es té. Acompanyada de **raó verdadera** duu al **bé** (*és una virtut*), el **coneixement** i la **pràctica**.

Coneixement
Arriba de la **manipulació reiterada** del **material**; el contacte quotidià amb allò que es treballa.

Figura 17. Coneixement

Aleshores, hi ha vegades que s'esdevé **excel·lent** en aquesta pràctica; s'és, doncs, una **artista**.

6.5 Capítol Cinquè

φρόνησις
Virtut **dianoètica pràctica**.
Prudència.
Disposició racional, vertadera i pràctica sobre el que és **bo i dolent per a l'home**.

Figura 18. φρόνησις

Essent una **disposició**, també és un **hàbit**. És **racional**, **vertadera** i **pràctica** perquè és allò que **permet l'acte**. Per tant, la **persona prudent** sap què li convé i viu d'acord amb allò que sap respecte el que és bo i dolent respecte la seva vida.

L'*Ètica a Nicòmac* no és un tractat de coneixement teòric, sinó pràctic. La ***φρόνησις*** té una relació **pràctica-moral**, cosa que **interessa especialment** a Aristòtil. És l'**única virtut dianoètica** amb una **relació** estreta amb les **virtuts morals**.

6.6 Capítol Sisè

νοῦς
Virtut **dianoètica especulativa**.
Enteniment.
Hàbit natural dels primers **principis**.

Figura 19. νοῦς

No s'ha de **confondre** amb la **facultat** de l'enteniment que a vegades comenta Aristòtil. És l'**únic hàbit natural**. Els **primers principis** són:

Principis del pensar	
La forma humana d'**acord** de la **realitat**.	
Les **estructures** a través de les quals els humans **pensen** la **realitat**.	
Són **innats** i no explicats en cadascú qui pensa en la realitat.	
1	Principi de **no contradicció**.
2	Principi del **tercer exclòs**.
3	Principi d'**identitat**.

Figura 20. Principis del pensar o primers principis

El **pensar** és la forma humana El **coneixement** dels primers principis ha de ser, doncs, **natural**; perquè sinó, per adquirir-los, caldrien uns principis anteriors.

6.7 Capítol Setè

σοφία
Virtut **dianoètica especulativa**.
Saviesa.
El **coneixement** racional especulatiu més **perfecte** a l'abast de l'**ésser humà**.
El coneixement dels **principis generals** de la **realitat**: *ontologia* i *metafísica*.

Figura 21. σοφία

L'objecte que coneix el saber de la **saviesa** és l'objecte més **perfecte**. Quan el coneixement ho és de l'objecte més perfecte, el coneixement ho és també el més perfecte.

σοφία	***φρόνησις***
Necessària (*el més perfecte*).	**Contingent** (*operable*).
No tracta de l'**home**: l'home és un ésser **contingent**.	Tracta del **bé** i del **mal** per l'**home**.
Més perfecta, en referència a l'**objecte**: el **motor immòbil**.	No és més perfecta, però **més necessària** per a la **vida** quotidiana.
	Més perfecta en referència a l'objecte: l'**home**.

Figura 22. σοφία contra φρόνησις

La ***σοφία*** és **més perfecta** que la ***φρόνησις***; són **sabers verdaders** respecte objectes diferents.

6.8 Capítol Vuitè

φρόνιμος
Aquell qui, captant la **situació**, **sap** què cal **fer**.
És qui, tenint clar quin és el **bé de l'ésser humà**, sap quin és el bé per ell mateix en el moment **particular**.

Figura 23. φρόνιμος

És per l'èmfasi en el **moment particular** que la ***φρόνησις*** és el **contingent particular**. El ***φρόνιμος*** **no** pot ser una persona **jove**: conèixer allò **particular** requereix experiència, **temps**.

Cal haver conegut **moltes situacions contingents** de l'ésser humà. No només són necessaris l'experiència i el temps per adquirir la ***φρόνησις***: també cal una **organització familiar** i un **règim polític**: sense la llar i la *πόλις* no es pot assolir.

φρόνησις → *Coneixement de què és el **bé** de la **persona*** → ***Virtuts morals*** → ***Acte***

Sense les **virtuts morals**, no s'**actuarà** per més que es vegi el bé. El que **mou** l'acció és el **desig** d'un fi. Aristòtil s'entossudeix a **reafirmar** que la ***φρόνησις*** **no** és ***ἐπιστήμη*** amb tal de **criticar** a **Plató**.

6.9 Capítol Novè

L'**home prudent** (***φρόνιμος***) és qui **delibera bé**. El capítol torna a tractar la **deliberació**: la **bona**.

Deliberació
Investigar quin és el **millor mitjà** per assolir un fi desitjat.

Figura 24. Deliberació

L'**acte** és la part **final** d'un procés anterior que ha començat amb el **desig** d'obtenir quelcom (**fi**), seguit d'una **investigació** sobre els mitjans que acabarà amb l'**elecció** d'un mitjà per tal de **materialitzar**-lo i obtenir el fi.

Bona deliberació
Investigació dels **mitjans** adreçada a obtenir un **fi bo**.
Operació de l'**enteniment pràctic** amb la virtut de la ***φρόνησις***.
Demana **temps** i llarga **consideració**.

Figura 25. Bona deliberació

És bona perquè està **ben feta**: l'operació de la ***φρόνησις*** (*virtut dianoètica pràctica*) és **racional vertadera**: no s'equivoca. No és opinió, ni és ciència...

La investigació es diu ***φρόνησις*** o no segons la naturalesa del **fi**, malgrat l'acció ser la **mateixa**.

6.10 Capítol Desè

Aristòtil planteja, en aquest capítol i el següent, tres conceptes que tenen a veure, estan associats i relacionats, amb la ***φρόνησις***: es mouen en l'àmbit del coneixement. Són característiques o **facultats de la intel·ligència** de les persones.

Estan relacionats amb allò:

Particular operable
Quelcom **particular** que es pot **relacionar** amb **acció**.
És alguna cosa relacionada amb l'**actuació sobre el subjecte**: entra en l'acció d'un subjecte.
Robar una cadira és un particular operable; *la cadira*, un particular no operable.

Figura 26. Particular operable

No és el **mateix** el **coneixement** d'un **particular** que el **coneixement** d'un **universal**. *Es pot demostrar que existeixen les persones; però com demostrar que existeix la persona davant meu?*

En allò particular no hi ha demostració: hi ha **captació** o intuïció. Hi ha enunciats demostratius. En aquesta finesa per captar allò singular, les persones tenen graus diferents. Això depèn de la **finesa** de l'**enteniment pràctic**.

Els tres termes, doncs, estan relacionats amb la **finesa de la** ***φρόνησις***: hi ajuden.

σύνεσις
Intel·ligència, comprensió... En prové el mot *seny*.
La **facilitat** que té un individu per **captar**, entendre (*sense demostracions*), la **realitat** que té davant.

Figura 27. σύνεσις

Una persona que tingués un **enteniment pràctic deficient no** podria **deliberar bé**, no podria ser prudent (***φρόνιμος***). Amb el **temps** (*l'experiència*), la ***σύνεσις*** es pot anar afinant i **millorant**. És una faceta, una característica de l'enteniment pràctic.

6.11 Capítol Onzè

Els dos altres termes són:

γνομε
Discerniment.
La persona capaç de **distingir realitats pràctiques** que són molt **semblants**.

Figura 28. γνομε

El tercer terme és el **mateix** ***νοῦς*** que la **virtut dianoètica especulativa**.

νοῦς	
Enteniment.	
La **captació** i **discerniment** també els duen a terme, però és l'únic amb dues **vessants**:	
Captació de l'**hàbit natural** dels primers principis.	La capacitat d'**intuir**, fer-se amb el **particular**.
Està a la **base** de l'**enteniment pràctic**: *de la σύνεσις i el γνομε*. Però **no** és **suficient** per a l'**acció**.	

Figura 29. νοῦς (terme de la finesa de la φρόνησις)

6.12 Capítol Dotzè

> *Per què serveix la* ***σοφία*** *si resulta que* ***no*** *té res a veure amb l'****àmbit pràctic****, i estem buscat la felicitat en l'àmbit pràctic?*
>
> *De a què serveix la* ***φρόνησις****, si resulta que* ***no garanteix*** *que s'****actuï*** *d'acord amb el que se sap?*

Entre el **coneixement pràctic** i l'**acció no** hi ha una **relació de necessitat**. A partir d'aquestes preguntes fa tres precisions.

1	Encara que d'aquestes dues virtuts no se'n seguís res, **valdria la pena** perquè són **perfeccions** d'una **activitat** d'una **facultat humana**.
2	Tenir el **coneixement** més **perfecte** engendra **felicitat**.
3	Per a una moral de l'ésser humà complerta es necessiten dos elements: la ***φρόνησις*** (*coneixement pràctic vertader*) i les **virtuts morals**.

Figura 30. Precisions sobre la utilitat d'estudiar la σοφία i la φρόνησις

Segons la **naturalesa del fi** al qual es distingeix l'operació:

φρόνησις	Habilitat
Investigació dels mitjans per a un **fi bo**.	Investigació dels mitjans per a un **fi qualsevol**.

Figura 31. φρόνησις i habilitat

La persona **prudent** és **hàbil**, doncs; però l'**hàbil no** és **prudent**.

6.13 Capítol Tretzè

El capítol reprèn la discussió sobre la **virtut**.

Virtuts naturals	Virtuts morals
Tendències virtuoses que tenen les persones des del **principi** de la seva **vida**.	**Garanteixen** actuar **rectament**. Són més estables.
No es **reforcen**, ni es **lliguen**, ni s'**habituen**.	
Són **volubles**, **inconstants**	
Si es **treballen**, esdevindran **virtuts morals**.	

Figura 32. Virtuts naturals i morals

No hi ha **φρόνησις sense virtuts morals** i **no** hi ha **virtuts morals** sense **φρόνησις**.

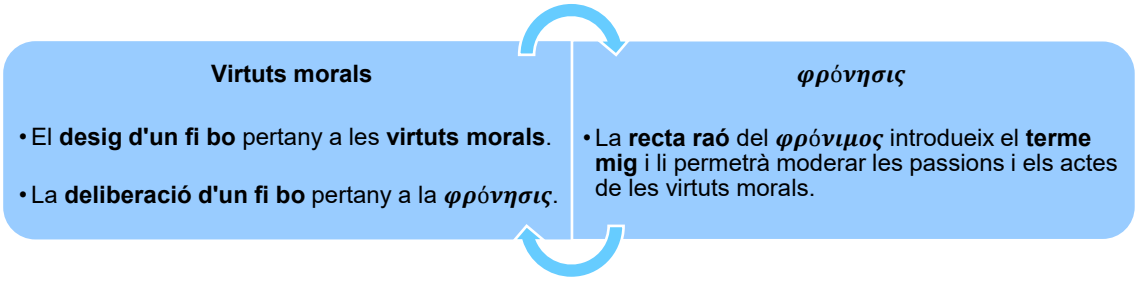

Figura 33. La co-dependència entre les virtuts morals i la φρόνησις

Al Capítol Sisè del Llibre Segon es definia la **virtut moral**:

Virtut moral
Hàbit electiu que consisteix en un **terme mitjà relatiu a nosaltres**, introduït per la **raó**; la raó de l'home prudent.

Figura 34. Definició de virtut moral d'Aristòtil

La necessitat de la **φρόνησις** per poder tenir **virtuts morals** ha d'haver estat **anterior** a la necessitat de les **virtuts morals** per poder tenir **φρόνησις**. És prèvia a l'àmbit operatiu. Una persona pot ser **φρόνιμος** per mitjà de la **raó d'una altra**: mitjançant l'**educació** rebuda.

Àmbit de la σοφία	Àmbit de la φρόνησις
El **coneixement més perfecte** (*especulatiu, sobre allò més perfecte*): allò **necessari**, etern.	El **coneixement** d'allò **contingent humà**.

Figura 35. Àmbits de la σοφία i la φρόνησις

Com que l'**ésser humà no és perfecte**, la **σοφία** té un coneixement més **perfecte**. La **φρόνησις**, doncs, no és més perfecta de la **σοφία**; però la **procura**, li obre el camí.

Teories Ètiques I

- 7 -

Llibre Setè de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

7.1 Capítol Primer

El llibre planteja la **relació** a vegades **problemàtica** entre la part **apetitiva** (ὄρεξις) i la **racional**. La ὄρεξις es pot dividir en tres *facetes*:

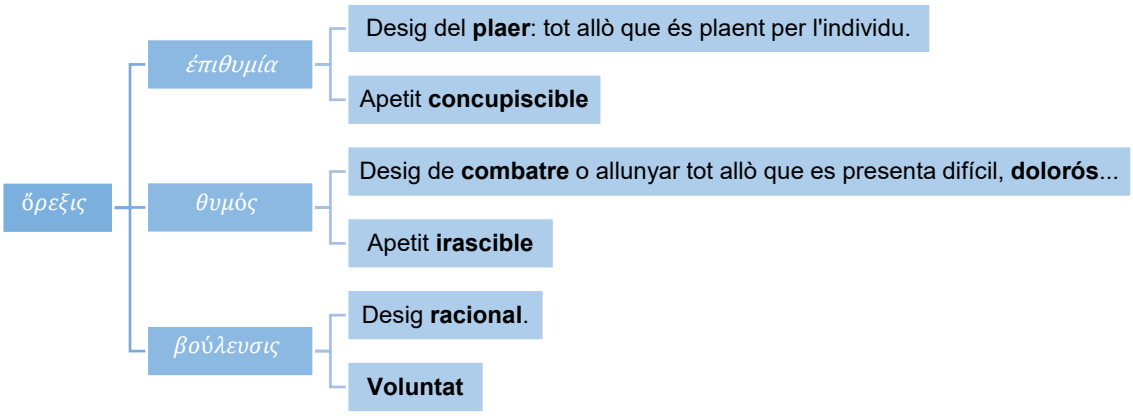

Figura 1. La part apetitiva

Hi ha diversos **caràcters morals** relacionats:

ἀκολασία	*Desenfrenament*.	Allò que la **raó pràctica** determina que s'ha de fer és **diferent** del que la **part apetitiva** vol.
	Aristòtil urgeix a **evitar**-la.	
σωφροσύνη	*Temprança*.	
	Aristòtil urgeix a **tenir**-la.	
ἀκρασία	Falta de poder sobre si mateixa; voluntat dèbil; *descontrol*.	
	Aristòtil urgeix a **evitar**-la.	
ἐγκράτεια	Qui té domini sobre si mateixa; *autodomini*. Malgrat els seus mals desitjos, actua rectament.	
	Aristòtil urgeix a **tenir**-la.	

Figura 2. Caràcters morals

També cal **evitar** la **brutalitat**: l'extrem de la **salvatgeria**. L'altre extrem és la **virtut heroica**.

L'**ἀκρασία** i l'**ἐγκράτεια** es diferencien a l'hora de **solucionar** la **dualitat interna**; no és un **problema** de coneixement, sinó d'**apetit**.

ἀκρασία	**ἐγκράτεια**
Resol a favor de la **passió**, hi cedeix.	Desestima la passió a favor d'allò del que **estima** millor.

Figura 3. Diferència entre ἀκρασία i ἐγκράτεια

7.2 Capítol Segon

Per l'**intel·lectualisme moral** (*el coneixement determina totes les virtuts*) de **Sòcrates** l'ἄ**κρατ**ής no existeix i, per tant, no és problemàtic. En **Aristòcrates**, sí: algú que sap allò que ha de fer, no ho fa. En l'ἄ**κρατ**ής, es pot dir que hi ha **tres moments**:

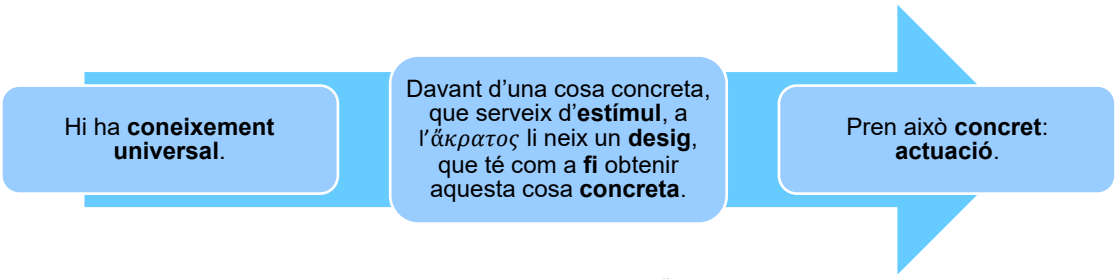

Figura 4. Tres moments de l'ἄκρατής

7.3 Capítol Tercer

Anuncia les **tres finalitats** del **Llibre Setè**:

Com explicar què li passa a l'ἄ**κρατ**ής	El coneixement que una persona té el pot tenir de tres **maneres**:	
	Tenir i **usar**-lo.	
	Tenir i **no** usar-lo.	
	Tenir i **no tenir**-lo. Aristòtil ofereix quatre *supòsits*:	Quan s'està **beguda**, té i no té coneixement.
		Quan s'està **dormint**.
		Quan s'està **boja**.
		Quan s'és moguda per les **passions**.
Quin **context** tenen els quatre **caràcters morals**	Tots es relacionen amb el **plaer** del **gust** i del **tacte**.	
Determinar si la persona **soferta** i l'ἄ**κρατ**ής són la **mateixa cosa**		

Figura 5. Finalitats del Llibre Setè

L'ἄ**κρατ**ής **té** el **coneixement** i **no** el té, perquè el desig que sent correspon a la **passió**. El salt entre el coneixement i l'actuació és mogut per les passions, **obnubilant la raó**: el coneixement no pot usar-s'hi. L'ἄ**κρατ**ής **té el coneixement**, però és com si no ho fes, perquè el **desig** li fa *perdre el senderi*.

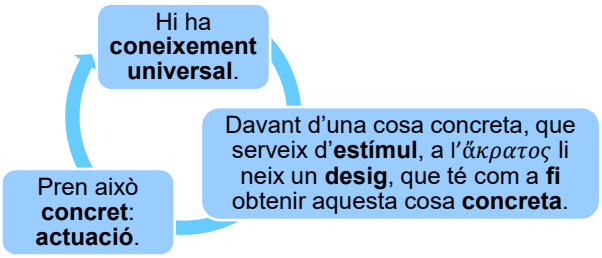

Figura 6. Nova perspectiva sobre els tres moments de l'ἄκρατής

Un cop feta l'actuació, **el desig es dissipa** i es torna al **primer moment**, on hi ha **coneixement universal**. És en aquest instant quan, sovint, el **penediment** envaeix l'ἄ**κρατ**ής.

Li **falta**, doncs, la virtut moral de la **σωφροσύνη**: la *temprança*.

7.4 Capítol Quart

S'hi troba una **distinció** entre les **coses naturalment plaents**:

Activitats relatives al gust i el tacte	Activitats plaents però innecessàries
Menjar, beure, activitats sexuals.	*La resta.*
Són pròpies de l'**individu**.	
Arrelades a la pròpia **supervivència**, tant individual com general.	

Figura 7. Coses naturalment plaents

L'ἄ**κρατ**ής és qui es deixa **vèncer** pels **plaers naturals** (*el gust i el tacte*), o la fugida dels dolors. L'έ**γκρατ**ής també té a veure amb les activitats plaents del **gust** i el **tacte**, però no la vencen.

El **desig** d'una persona pot ser sobre **tres realitats** (que ja havien sortit a finals del Llibre Tercer):

1	Les coses que són **bones** i **nobles**.	La qüestió és la **mesura**.
	El problema és el **com** o el **quan**.	
2	Les coses que **no** són ni **bones** ni **dolentes**.	
	És un problema del **què** (*la cosa*).	
3	Les coses que són un **entremig**.	La qüestió és la **mesura**.
	El problema és el **com** o el **quan**.	

Figura 8. Tres realitats del desig

7.5 Capítol Cinquè

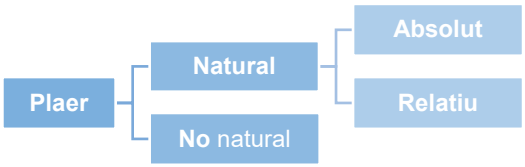

Figura 9. Tipus de plaer

El **plaer absolut** és experimentat per **tothom**: *beure aigua quan es té set*. El **plaer relatiu** dona plaer només a **alguns**. S'hi especifica un determinat tipus de plaer respecte l'absolut, com ara *beure algun tipus de beguda específica quan es té set*. El **plaer no natural** és quelcom que ha **esdevingut** plaent, però que no ho és per naturalesa. Hi ha tres raons per al plaer no natural:

Trastorns	**Alteració psíquica** d'un individu.
	Aquest individu acaba trobant plaer en una cosa que, **sense** l'alteració, **no** el trobaria.
	Aristòtil ho exemplifica amb *menjar el fetge d'un company*.
Hàbit	Aristòtil ho exemplifica amb *menjar-se les ungles*.
Depravació de la naturalesa	Un conjunt de gent que, **a base de fer** certa activitat, dona per **natural** fer una certa pràctica **contra naturalesa**. És una **depravació** perquè la pràctica és comuna, **acceptada**, **bona** i **plaent**; però la naturalesa mai els hauria dut a considerar-la així.
	Per exemple, *el canibalisme*.

Figura 10. Raons per als plaers no naturals

És una de les raons per les quals el **plaer no** pot ser el **criteri** de la **felicitat**, ni de decisió **moral**.

7.6 Capítol Sisè

Compara les passions del **plaer** i de la **ira**. A Aristòtil li interessa veure quina està més **a prop de la raó**; quina és més contrària a la raó.

Plaer	Ira
Precipiten actes; per tant, són causa del mateix (*la precipitació d'actes*).	
Acostuma a vestir-se.	Més **directa**.
Més **enganyós**.	**Menys** enganyosa.
Tortuós.	**Franca**.

Figura 11. Plaer i ira

7.7 Capítol Setè

Quan es parla d'ἀ**κρασία** i d'ἐ**γκρά**τ**εια** es parla de **plaer** i **dolor**, respecte els plaers i desplaers del **gust** i del **tacte**. És l'ἐ**γκρατ**ής qui sacrifica el que vol pel que **ha de fer**; és l'ἄ**κρατ**ής qui sacrifica el que ha pel que **vol fer**. Tant l'ἄ**κρατ**ής com l'**ακόλαστος** són qui que opten pel **plaer** del sentit del gust i el tacte.

Però el més interessant d'aquest capítol és la **distinció** feta entre les **dues classes** d'ἀ**κρασία**:

Apressament o precipitació	Debilitat
El **coneixement** queda en **desús**, es dona a la passió i actua.	Hi ha **coneixement**, però aquest **no** es tradueix en **acte**.
El coneixement és com si no hi fos.	L'individu **no té prou autoritat** sobre si mateix per dur a terme allò que ha de fer.
Es **precipita l'actuació**.	

Figura 12. Classes d'ἀκρασία

7.8 Capítol Vuitè

ἄκόλαστος	ἄκρατής
Persegueixen el **plaer**: fan el que fan buscant-lo.	
Busca el plaer **deliberadament** (*amb raó i reflexió*).	Busca el plaer **voluntàriament** (*no deliberadament*).
És un acte **racional**.	És un acte **passional**.
No sent penediment.	Sent **penediment**.

Figura 13. Diferències i similituds entre l'ἄκόλαστος i l'ἄκρατής

El **viciós**, doncs, actua **racionalment**. Per tant, l' ἄ**κρατ**ής **té remei; l'**ἄ**κόλαστος, no.**

7.9 Capítol Novè

ακολασία	σωφροσύνη	ἀκρασία	ἐγκράτεια
En principi, són **hàbits morals**: *hàbits*.		En principi, **no** són hàbits morals.	
Opta pel **plaer** *deliberadament*.	Opta per allò **millor**.	Opta pel **plaer** *voluntàriament*.	Opta per allò **millor**.
Unitat entre allò que és millor i el desig.		**Dualitat** entre allò que és millor i el desig	

Figura 14. Comparativa entre l'ακολασία, la σωφροσύνη, l'ἀκρασία i l'ἐγκράτεια

L'***ακολασία*** busca **qualsevol** fi; d'altra banda, la ***σωφροσύνη*** busca només **fins bons**.

7.10 Capítol Novè

Torna a l'***ἀκρασία***. Hi apareixen **dues modalitats** i **dues formes** de tenir les modalitats, duent a quatre formulacions:

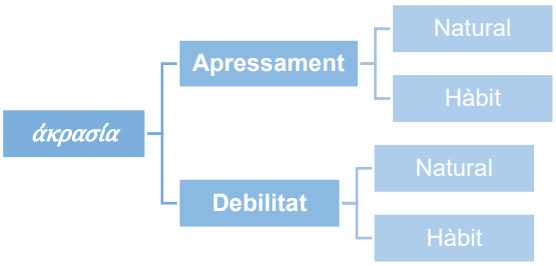

Figura 15. Modalitats i formes de tenir les modalitats de l'ἀκρασία

Per Aristòtil, hi ha gent que pot tenir una **tendència natural** a l'***ἀκρασία***: a la **passió**. D'entre les formulacions que presenta, l'estagirita afirma que:

***ἀκρασία* fruit de l'hàbit**	***ἀκρασία* fruit de la debilitat**
Pitjors: les més difícils de superar.	

Figura 16. Pitjors modalitats i formes de tenir les modalitats de l'ἀκρασία

7.11 Capítol Onzè

Aristòtil està molt interessat a tractar el **plaer**, perquè els **caràcters morals** hi estan **directament relacionats**. Repassa tot allò que s'ha dit prèviament sobre el plaer:

Estoics	**Tots** els plaers són **dolents**.
Epicuris	**Alguns** plaers són **bons**, tot i que la **majoria** són **dolents**.
Aristòtil	El plaer és **bo**, però l'***εὐδαιμονία* no** pot consistir en el plaer.

Figura 17. Tesis sobre el plaer

7.12 Capítol Dotzè

Plaer
És o es produeix **davant de l'activitat** o quan una facultat entra en activitat.

Figura 18. La tesi d'Aristòtil sobre el plaer

No es pot parlar de plaer si no es parla d'una facultat i de la seva activitat. **El plaer expulsa l'activitat, fa fora la necessitat d'una facultat**. *Quan una persona té gana, sent necessitat de menjar; quan menja, es produeix plaer perquè menjar ha cancel·lat, eliminat, fet fora la necessitat sentida quan es té gana*. Aquest plaer és **bo**, perquè l'**activitat satisfà** la **necessitat** (en aquest cas, de les facultats del **gust** i del **tacte**) i aleshores es produeix **plaer**.

Plaer intel·lectual
No expulsa les necessitats de la facultat del gust i del tacte: ***no** es tracta en aquest capítol.*

Figura 19. Plaer intel·lectual

La **relació facultat-activitat** és el que dona **plaer**. Si no hi ha facultat i ni activitat, no hi ha plaer.

7.13 Capítol Tretzè

Els Capítols Tretzè i Catorzè tanquen el **plaer**. En aquest es tracta l'$\boldsymbol{\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha}$.

Plaer	Dolor
Un **bé**.	Un **mal**.

Figura 20. El bé i el mal

Si l'$\boldsymbol{\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu\acute{\iota}\alpha}$ és una **vida plena**, on el **benestar** és important, cal incloure-hi tant els **béns corporals** com els **externs**. Cal suposar que existeixen en ella, respectivament en forma de **plaers sensibles** i **mitjans**. Això no vol dir que consisteixi en aquests béns: l'**acompanyen**. Una persona no pot ser un $\boldsymbol{\varepsilon\acute{\upsilon}\delta\alpha\iota\mu o\nu}$ si està sent torturada.

7.14 Capítol Catorzè

Bé	Mal
El **plaer sensible**.	Desitjar el **plaer sensible** com fa l'$\boldsymbol{\acute{\alpha}\kappa\acute{o}\lambda\alpha\sigma\tau o\varsigma}$: en **excés** i **exclusiva**.

Figura 21. Plaer com a bé i mal com a excés

Els **béns corporals** no són un **mal**, per més que sigui **problemàtic** fer d'ells l'**única finalitat** de la vida. En la seva **justa mesura**, s'han de **desitjar**: s'enfoquen a **saciar** una necessitat que és sentida com un **malestar**, cancel·lar una deficiència. *Qui té set sent plaer en beure l'aigua*.

Aristòtil tanca el capítol (i el llibre) considerant que l'**ésser humà** és un ésser **complex**, de la qual cosa se segueix que necessita **plaers diversos**.

Ésser humà
$\acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi o\varsigma$
Complex.
És **dinàmic** amb els plaers que desitja: *se'n pot cansar*.

Figura 22. L'ésser humà i els plaers

Si fos **simple** (*com la divinitat*), no es donaria aquesta inconstància en els plaers: li caldrien plaers d'un sol tipus. És en tant que ésser complex que té l'$\boldsymbol{\acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi o\varsigma}$.

$\boldsymbol{\acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi o\varsigma}$
La manera **com** és l'**ésser humà**.

Figura 23. L' ἄνθρωπος

Teories Ètiques I

- 8 -

Llibre Vuitè de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

8.1 Capítol Primer

El **Llibre Vuitè** tracta principalment la ***φιλία***, que és **importantíssima** per Aristòtil.

φιλία
Amistat; tot tipus de relació o comunitat basada en llaços d'**afecte**.

Figura 1. La φιλία

La ***φιλία*** és central en la vida dels **pobles**: els **ciutadans**. És **necessària** pel **desenvolupament** dels individus. Aristòtil conclou el capítol preguntant-se:

> Tendeix la gent a entaular **amistats** amb qui se li **assembla** o amb qui **difereix**?

Tot i que **no resol** la qüestió, es pot percebre la seva parcialitat vers la similitud entre amics.

8.2 Capítol Segon

φιλία
Reciprocitat.
Benevolència recíproca.

Figura 2. Definició de φιλία

Una persona no és **amiga** d'una altra sense que aquesta **sàpiga** que és amiga seva: la ***φιλία*** és una relació entre **dues persones coneguda** per ambdues i **mútua**. La **benevolència** és condició de possibilitat de la ***φιλία***, però no és suficient: la benevolència pot **no** ser **recíproca**. Algú pot voler el bé d'una altra persona i que l'altra no vulgui la seva.

Benevolència
És condició de **possibilitat** de la ***φιλία***.
Pot **no** ser **recíproca**.
Comporta el mot ***bé***.

Figura 3. La benevolència

En la ***φιλία***, la **benevolència** està **inclosa recíprocament**.

Béns		
Allò **útil**.	Allò **plaent**.	Allò **noble** (*καλός*).

Figura 4. Tipus de béns

La ***φιλία*** és una **benevolència recíproca** en nom del que és **útil**, **plaent** o **noble**. Així, també pot ser de tres tipus:

φιλία		
Basada en la **utilitat**	Basada en el **plaer**	Basada en el **caràcter**
A és **útil** per B i B és **útil** per A	A és **plaent** per B i B és **plaent** per A	A és **virtuosa** per B i B és **virtuosa** per A
Més **fàcils** de **trencar**.		**Difícil** de **trencar**.
Més **fàcil** de **substituir**.		**Impossible** de **substituir**.
Es poden assolir fàcilment amb **poc temps**.		Cal **molt temps** i **esforç**.
Parcials.		**Totalitzadora**.
Accidentals.		**Substancial**.

Figura 5. Tipus de φιλία

La *φιλία* basada en el **caràcter** és **totalitzadora** en tant que **tota la persona** està implicada en l'amistat; les que són basades en la utilitat o el plaer són **parcials** perquè només contemplen una **part de la persona**.

8.3 Capítol Tercer

La *φιλία* basada en el **caràcter** rau en el **caràcter virtuós** d'ambdues persones, que és **atractiu**. Qui té un **caràcter viciós** no pot ser amiga ni de si mateixa.

Caràcter virtuós	Caràcter viciós
Atractiu.	**Egoista**, només es procura a si mateix.

Figura 6. Caràcters virtuós i viciós

Les amistats basades en la **utilitat** i el **plaer** poden establir-se amb gent amb **caràcter viciós**.

8.4 Capítol Quart

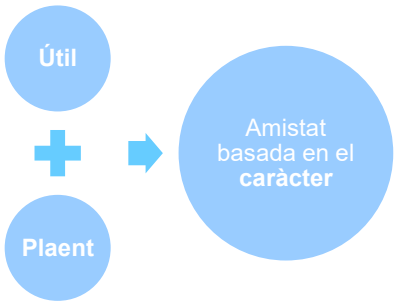

Figura 7. Amistat basada en el caràcter

La *φιλία* basada en el **caràcter** també és **útil** i **plaent**, però aquests trets **no** la **fonamenten**. La **utilitat** i el **plaer** pensen primerament en **si mateixes** i, després, en l'altra persona: l'objecte d'interès és el que l'altra pot **oferir**.

Amistat basada en el caràcter
La pot tenir la persona **virtuosa** i qui està en el **camí de la virtut**.

Figura 8. Establir amistats basades en el caràcter

Les relacions per **utilitat**, **plaer** i **caràcter** són relacions en termes d'**igualtat**.

8.5 Capítol Cinquè

Al contrari que les relacions basades en la **utilitat** i el **plaer**, en la relació basada en el **caràcter** el **primer** en el que pensa la persona és el **bé de l'altra** persona i, sen segon lloc, en el propi: l'altra **persona és un bé**.

En una ***φιλία*** basada en el **caràcter mai** es podria demanar a l'altra persona fer un **acte innoble**. Els caràcters **virtuosos** no només són atractius: a més, es **beneficien moralment** mútuament i s'**ajuden moralment** mútuament. **Enforteixen la virtut** de cadascú.

8.6 Capítol Sisè

Comença observant que als **joves** els resulta **fàcil fer** i **desfer amistats**: són oberts, espontanis, no egoistes, extravertits... contràriament, els **vells** són **egoistes**, escarmentats per l'experiència, **recelosos**. Així, als vells els **costa** molt més fer amistats que als joves: *l'experiència els fa cauts*.

Tot i que es podent tenir **moltes amistats** basades en la **utilitat** i el **plaer**, se'n poden tenir **molt poques** basades en el **caràcter**: necessiten molt de temps per conèixer-se íntimament, profundament. Una amistat basada en el caràcter és com ***un altre jo***.

Amistat basada en el caràcter
Un **altre jo**.

Figura 9. Què són les amistats basades en el caràcter

Aristòtil **no** hi inclou les relacions **sexuals-afectives** (*romàntiques*).

Una de les característiques de **tota amistat** és el **tracte**: si es perd el contacte durant un temps, l'amistat desapareix. També pot **evolucionar**: *començar essent per utilitat o plaer i acabar essent per caràcter*. Segueix escrivint sobre la **dificultat** d'establir amistats per **caràcter**: necessiten **convivència**, **tracte**, **temps**, **experiència**.

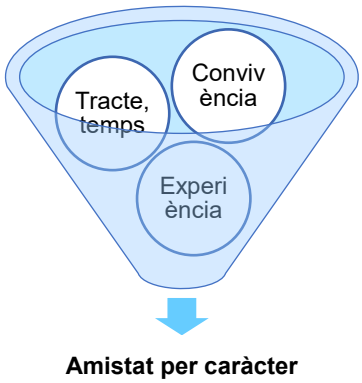

Figura 10. Elements necessaris per establir amistats basades en el caràcter

Altre cop, les amistats es basen en la **igualtat**: una espera **rebre el que dona**, equilibri. Ambdues persones estan en termes d'igualtat respecte a la relació que mantenen. Si es perd l'equilibri que la fonamenta, l'amistat es **trenca**.

És **més difícil** que una amistat basada en el **caràcter** es **trenqui**, perquè **muta molt menys**.

8.7 Capítol Setè

Tracta de les **amistats** basades en la **superioritat**, on es manté la **benevolència recíproca** però una de les persones implicades és **superior** i mereix un **reconeixement** més elevat que l'altra.

Amistat basada en la superioritat	
Una de les persones és **superior** a l'altra, per **raons variables**.	
Superior per naturalesa	**Superior per circumstància**

Figura 11. Amistat basada en la superioritat

Aristòtil ofereix tres **exemples**:

Pares i fills	Els **pares** són **superiors** perquè **donen vida** als fills: *no hi ha reciprocitat*.
Home i dona	L'**home** és **superior** per **naturalesa**.[10]
Governant i governat	La **governant** és **superior** per **circumstància** al governat.
	També és **natural** perquè sempre hi ha d'haver algun manant i algú manat.

Figura 12. Exemples d'amistat per superioritat

Una amistat per **superioritat** pot arribar a **esdevenir** una amistat basada en la **igualtat** amb el **temps** (*si bé això no ho diu Aristòtil*). En les amistats per superioritat la que està en **inferioritat** ha d'**honorar** més la persona superior que a la inversa.

Això sí, quan hi ha una **distància massa gran** entre les dues persones, la ***φιλία*** és **impossible**.

Déus i homes	Amos i esclaus	Humans i animals
Relacions on la ***φιλία*** és **impossible**.		

Figura 13. Relacions on l'amistat és impossible

8.8 Capítol Vuitè

La **majoria** dels éssers humans **prefereixen ser estimats** que estimar: l'**amistat és difícil**.

φιλία
Consisteix més en **estimar** que **no** pas **ser estimada**.

Figura 14. Perfilat de la φιλία

Aristòtil parla de la ***φιλία*** basada en el **caràcter**: estimar abans que ser estimada pressuposa un **caràcter virtuós** i es relaciona, doncs, amb l'amistat basada en el caràcter. La **resta d'amistats** tendeixen més vers **ser estimada** que no pas estimar: *utilitat vers una mateixa, plaer per a si...*

8.9 Capítol Novè

Camarada	Caritat
Amb qui es **comparteix** una mateixa visió **política**.	**Donar** a algú altre amb un fonament **religiós**.
No cal que hi hagi **benevolència recíproca**.	**No** cal que hi hagi **benevolència recíproca**.

Figura 15. Diferents relacions

[10] Font, la teva opinió... (*comentari de l'alumna, no tenir en compte*)

La relació **emotiva-afectiva** pot **subsumir** les tres relacions principals amb alguns elements de més (*relacions que no entren a l'esquema aristotèlic*).

δικαιοσύνη	***φιλία***
Justícia	**Amistat**
En una relació de ***φιλία***, com **més amigues** són les persones implicades, **més *δικαιοσύνη*** hi ha entre elles: *donen allò que correspon a l'altra*.	

Figura 16. Relació entre la δικαιοσύνη i la φιλία

Així doncs, en la ***φιλία*** **no és necessària la *δικαιοσύνη***, perquè ja hi està **inclosa**, suposada.

Injustícia en la *φιλία*	
Pitjor que la justícia que pot haver entre dues persones que **no** són **amigues**.	
Hi ha **dos greuges**:	
Injustícia	**Traïció**

Figura 17. Injustícia en la φιλία

En una relació que **no** sigui d'**amistat** només hi pot haver **injustícia**.

8.10 Capítol Desè

Aristòtil introdueix un tema de la **política**: la relació de **règims rectes** i **desviats**.

	Règims rectes	**Règims desviats**
	Aquells en els quals qui governa ho fa pensant en el bé de tots.	*El fi del qui governa és el bé del governant o governants.*
Governa un	**Monarquia**	**Tirania**
Governen pocs	**Aristocràcia**	**Oligarquia**
Governen molts	***πολιτεία***	**Democràcia**

Figura 18. Govern de la πόλις

La primera part del **Capítol Desè** fa una analogia, transporta el govern de la ***πόλις***, a l'***οίκος***.

	Règims rectes	**Règims desviats**
	Aquells en els quals qui governa ho fa pensant en el bé de tots.	*El fi del qui governa és el bé del governant o governants.*
Governa un	Relació entre **pares** i **fills**	Relació entre **amos** i **esclaus**
Governen pocs	Relació de **marit** i **muller**	Govern de la **pubilla**
Governen molts	Relació entre **germans**	Desgovern

Figura 19. Relacions dins de l'οίκος

El pare mana en benefici dels fills; el marit mana en benefici de la muller... Qui comprèn l'***οίκος*** són els **pares**, els **fills** i els **esclaus**. Dins de la seva relació no només s'hi hauria de donar un **ordre**, també una ***φιλία***.

8.11 Capítol Onzè

En els **règims rectes** s'hi dona ***δικαιοσύνη*** i ***φιλία***; en els **règims desviats no** s'hi dona ni una ni l'altra. De fet, s'hi *busca* que no n'hi hagi.

Aristòtil anomena **tres objectes** respecte dels quals **no hi pot haver** de cap manera ***φιλία***:

Objectes que no poden establir la *φιλία*		
Objectes **inanimats**.	**Animals**.	Els **esclaus**.

Figura 20. Objectes que no poden establir la φιλία

Els **esclaus** en tant que **esclaus** no poden establir la ***φιλία***; en tant que **éssers humans** sí que poden. En tant que esclaus es consideren **objectes**...

La raó en els tres casos és la mateixa: no hi pot haver **benevolència recíproca**.

8.12 Capítol Dotzè

Tota ***φιλία*** involucra **comunitat**, però la que hi ha entre la **parentela** i els **camarades** pot tractar-se a part: són exemples d'una ***φιλία*** **inferior** a la que es fonamenta sobre un **contracte definit**, com ho seria la que comparteixen **família**, **ciutadans**, els companys de tripulació o l'hospitalitat.

Entre pares i fills	Deriva de l'afecte d'un **progenitor cap a un fill**, que és major que el del fill.	
	Progenitor	**Progènie**
	Estima el fill com a **part de si mateix**.	Estima el progenitor com a **font de vida**.
	Coneix el fill amb més **certesa**.	**No coneix tant** el seu progenitor.
	Coneix l'**esforç** de la criança del fill.	**No coneix** l'esforç de la seva criança.
Entre germans	S'estimen pel fet de **provenir del mateix** (*mateixa sang*).	
	En certa manera, són el **mateix ésser**, tot i que en **diferents cossos**.	
	És molt dependent d'haver-se estimat des del **naixement**, de **compartir progenitors**, de la **criança** i **educació conjunta** i la **semblança d'edat** i **caràcter**.	
	Similar a la de la **camaraderia**; més, si són **virtuosos**.	
Entre cosins i d'altres parents	Deriva de l'afecció de la **relació fraternal** (*entre germans*).	
	Són descendents del **mateix ancestre**.	
	És **menor** o **major** segons la **llunyania** de l'ancestre, però sempre major que la que hi pot haver entre persones sense relació consanguínia.	

Figura 21. Relacions entre parentela

Aristòtil compara l'afecte dels **fills vers els pares** amb el de les **persones vers els déus**: l'afecte vers allò que és **bo** i **superior** a una mateixa, perquè els pares els han donat primer l'**existència** i després l'**educació**. Les relacions entre pares i fills ofereixen **més plaer** i **utilitat** que les que hi pot haver entre dues persones sense relació consanguínia, perquè tenen **més en comú**.

Pel que fa a la **relació entre marit i muller**, Aristòtil afirma que és un **instint natural**. Creu que l'home tendeix més a aparellar-se que a la política: la **família** és una **institució anterior** i més **fonamental** que l'Estat i la procreació és una característica més general de la creació d'animals.

Entre marit i muller	També es basa en la **divisió de feines entre homes i dones** per cobrir necessitats.
	És una relació més d'**utilitat** i **plaer combinats**.
	Però també es pot basar en la **virtut** si la **parella** té un **caràcter moral elevat**.
	Els **fills** són un **lligam** i **possessió compartida**: dificulten la dissolució de la ***φιλία***.

Figura 22. Relació entre marit i muller

Aristòtil conclou observant que el que finalment sembla regular la conducta en aquestes relacions és la **justícia**. S'aplica de diferents maneres entre amics i estranys, camarades i companys.

8.13 Capítol Tretzè

Justícia	
N'hi ha dos vessants.	
Escrita	**No escrita**
$\gamma\rho\alpha\varphi\acute{\omega}\nu\ \nu\acute{o}\mu o\nu$	$\alpha\gamma\rho\acute{\alpha}\varphi\omega\nu\ \nu\acute{o}\mu o\nu$
Les **lleis escrites**, en promulgar-se, s'escriuen en **pedres** que es col·locaven a l'àgora i eren visibles per tots. Giraven sobre un eix.	Lleis **consuetudinàries**: basades en el costum. Són **més importants**: **assumptes de sempre** regulats amb lleis de sempre que **no cal escriure**.
Acostumen a **canviar**.	**No** canvien.

Figura 23. Vessants de la justícia

Les amistats basades en la **utilitat** o l'**interès** són de dos tipus:

Legals	Ètiques
Equiparables al $\gamma\rho\alpha\varphi\acute{\omega}\nu\ \nu\acute{o}\mu o\nu$.	Basades en el **costum**, equiparables a l'$\alpha\gamma\rho\acute{\alpha}\varphi\omega\nu\ \nu\acute{o}\mu o\nu$.
Una **llei escrita** les regula: *jo venc i tu compres, una transacció emparada per la llei*.	Es dona $\boldsymbol{\varphi\iota\lambda\acute{\iota}\alpha}$ basada en la **utilitat** però **no** hi ha cobertura **legal**.

Figura 24. Tipus d'amistat basades en la utilitat o l'interès

Aristòtil es pregunta:

> La **importància del favor** rau en qui **rep** o en qui el **fa**?

Qui **fa** el favor sempre tindrà la **percepció** que el que ha fet és **quelcom gran**; la **importància** rau en qui **rep**, perquè pot **jutjar més acuradament** la grandesa del favor.

8.14 Capítol Catorzè

Torna a tractar la $\boldsymbol{\varphi\iota\lambda\acute{\iota}\alpha}$ basada en la **superioritat**: hi ha una **benevolència recíproca**, però una de les persones és **superior**. Qui (*per alguna raó*) és superior ha de **rebre** de la persona inferior un **reconeixement superior**. Així, *qui ha fet quelcom per la* $\pi\acute{o}\lambda\iota\varsigma$ *ha de rebre un reconeixement major que qui no ha fet res per la* $\pi\acute{o}\lambda\iota\varsigma$. **No hi ha**, doncs, **igualtat**.

Teories Ètiques I

- 9 -

Llibre Novè de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

9.1 Capítol Primer

La **reciprocitat** de la ***φιλία*** n'és el tret més característic. N'hi ha relacions entre **iguals** (***φιλία***) i entre **desiguals**. Dins de la relació entre iguals, es pot basar en la igualtat o desigualtat qualitativa de l'**objecte**.

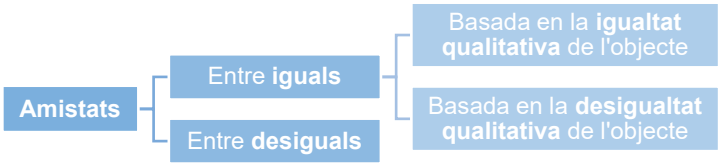

Figura 1. Tipus de φιλία

Les **amistats desiguals** inclouen les relacions **familiars**, o entre **governants** i **governats**.

Aristòtil estudia els casos on la reciprocitat d'**igualtat basada en la desigualtat dels objectes desapareix**: tipus de **desproporcions que dissolen amistats** fonamentades en la desigualtat qualitativa de l'objecte. En troba tres:

Comerç indegut	Un **intercanvi comercial** on el **valor monetari** és **inferior** a l'objecte bescanviat.		
Enamorats	Cap de les parts **rep res**:	**Amant**	Busca **plaer**.
		Amada	Busca **interès**.
	Pot ser que l'amant **estimi massa** i **no** se senti **corresposta**, fins al punt de marxar. Aleshores l'**amada** no se sent buscada i la relació **conclou**.		
	Un component que pot precipitar aquest final és la *vellesa*.		
Pagament rar	Una persona **rep el que no espera**, no aspirava aconseguir (*qualitativament*).		

Figura 2. Desproporcions que dissolen amistats basades en la desigualtat qualitativa de l'objecte

*Un **citarista***, escriu Aristòtil, *és contractat i se li diu que se li pagarà més per més que toqui. Feliç, toca fins l'alba. Quan demana el pagament, qui l'ha contractat li diu que ja li ha pagat els serveis: el plaer que ell ha sentit escoltant-lo és el plaer que el citarista ha sentit tocant, i aquest és el seu pagament. El citarista se sent **defraudat**.*

Qui rep és qui hauria de fixar el preu. Així s'eliminen **retribucions injustes** (està parlant dels sofistes, que fixaven un preu per les classes per amagar que el seu coneixement no valia res).

Favor
Qui el **rep** hauria de **fixar el valor** del que tornarà en **retribució**.

Figura 3. Favor

9.2 Capítol Segon

Aristòtil conclou que, en general, **cal tornar els deutes abans d'acceptar nous favors**.

Pare	Generalment **no** s'ha de deixar **tot en mans d'una sola persona**, fins i tot si és el pare.
Amics	Generalment s'ha de **tornar un deute abans que afavorir** un amic: retribuir el deute que s'ha contret abans de fer un favor.
	És **natural**, però, **afavorir els llaços familiars**; també pot ser que el favor tingui tant de valor que prengui prioritat.
	També pot donar-se que el deute és a una **persona malvada**, que no s'ha de prioritzar.

Figura 4. Deutes i favors

9.3 Capítol Tercer

Tracta quan **les amistats es trenquen**.

Amistats basades en plaer o interès	És natural que **desapareguin** o es dissolguin **sense oposició** de cap part.		
	Es pot donar que **una persona cregui** que es troba en una amistat pel seu **caràcter**, però **en realitat** l'altra hi és per **plaer** o **interès**.		
	Hipòcrita	*Pitjor que un falsificador de monedes*.	
		La víctima es pot **queixar** per la dissolució de l'amistat.	
Amistats per virtut o per caràcter	Amistat més **pura**, no hi ha objecte.		
	Es **vol** per **si mateixa** i, per tant **no** hi pot haver **desproporcions**.		
	Com que no hi pot haver desproporcions, són **molt resistents**.		
	Només es poden **dissoldre** per dues raons:	Una persona es **corromp**, tornant-se **malvada**.	
		Incurable	La persona virtuosa sempre troba plaer en allò virtuós, tendeix a allò bo. La **convivència** és **impossible**, perquè tindran **gustos diferents**.
		Curable	L'amiga ha d'**acompanyar** aquesta persona i **ajudar**-la a superar la corrupció.
		L'una **avantatge** molt en **virtut** a l'altra; madura molt més.	
		La distància és tan abismal **que la diferència és insalvable**: la **convivència** és **impossible**, tenen gustos diferents.	
		Però s'ha de mantenir un **record** i, si s'ha de fer un **favor**, cal **prioritzar** qui havia sigut amiga que un desconegut (*a no ser que el distanciament es degui a una causa excessivament malvada*).	

Figura 5. Dissolució d'amistats

9.4 Capítol Quart

Aristòtil pondera sobre les **condicions de possibilitat** de l'amistat. Hi ha una mena de **dialèctica** entre com ens **relacionem** amb les nostres **amistats** i amb **nosaltres** mateixes.

φιλία			
Qui **vol** i **fa** bé a l'altra (*beneficència*).	Qui **desitja** l'**existència** de l'altra.	Qui **passa temps** amb l'altra.	Qui es **complau** i es **dol** amb l'altra (*de les mateixes coses*).

Figura 6. Quatre definicions de φιλία

Aquestes relacions són exactament les **mateixes** que manté la persona **virtuosa** amb **si** mateixa.

<table>
<tr><th colspan="4">Relacions de la persona virtuosa amb si mateixa</th></tr>
<tr><td rowspan="2">**No** és ἄκρατής: **busca** allò que és **bo** o **just** i **fa** allò que és **bo** i **just**.</td><td rowspan="2">Desitja la **pròpia existència**: és un **bé**.</td><td rowspan="2">**Passar temps** amb si mateixa és plaent: els records són agradables i espera amb ganes el **futur**, no li cal estar amb els altres.</td><td>Com que **no** és ἄκρατής, li semblen **dolentes** les coses **dolentes** i **bones** les coses **bones**.</td></tr>
<tr><td>Es vol i es fa el bé per si mateixa.</td><td>Li dona la possibilitat de **viure** i ser **feliç**.</td><td>**No** es penedeix mai del que fa.</td></tr>
</table>

Figura 7. Quatre relacions de la persona virtuosa amb si mateixa

La persona **viciosa no compleix** cap d'aquestes definicions per a si mateixa. La **virtut**, doncs, és **essencial**: *si no s'és virtuosa no s'és amiga de si mateixa i, si no s'és amiga de si mateixa, no es pot ser amiga dels altres*.

Persona virtuosa → Amiga de si mateixa → Amiga dels altres

Ser **virtuosa** és un **regal a la πόλις**.

Amiga
Un **altre jo** al qual **estimar**.

Figura 8. La persona amiga[11]

9.5 Capítol Cinquè

εὔνοιᾰ
Benevolència (*disposició a desitjar el bé de l'altra*).
És **φιλία** en **potència**.
Es pot donar entre persones **desconegudes**.

Figura 9. L'εὔνοιᾰ

Aristòtil intenta establir quina **relació** hi ha entre **φιλία** i **εὔνοιᾰ**. La definició exacta no es troba al llibre. L'**εὔνοιᾰ** es pot donar entre persones **desconegudes**; la **φιλία**, **no**. Sempre que hi ha **φιλία** hi ha **εὔνοιᾰ**, però **no** sempre que hi ha **εὔνοιᾰ** hi ha **φιλία**. N'és **condició de possibilitat**, però **no suficient**.

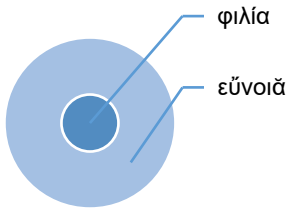

Figura 10. L'εὔνοιᾰ sempre es dona en la φιλία, però no sempre que hi ha εὔνοιᾰ hi ha φιλία

[11] *Comentari de l'alumna*: sé que queda encarcarat però per si un cas no s'entén per què està en femení. Aprofito per especificar que cada cop que faig servir *altra* no és que no sàpiga que s'escriu *altre* en masculí: sempre està referint *persona* i, com a tal, està en femení.

Aristòtil **defineix** la ***φιλία*** amb una **analogia**: *la benevolència a l'amistat és el que el plaer visual a les relacions romàntiques. Però el plaer visual no són relacions romàntiques.*

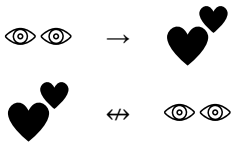

Figura 11. Analogia de la relació entre εὔνοιᾰ i φιλία amb el plaer visual i l'amor

9.6 Capítol Sisè

ὁμόνοια	ὁμοδοξία
Concòrdia.	**Igualtat d'opinió**.
Sentiment **afectiu** que **no** es pot donar entre **desconeguts**.	Es pot donar en objectes de **coneixement**, com ara qüestions teòriques.
L'ὁμοδοξία en qüestions de caràcter **pràctic**, de la πόλις.	
És la ***φιλία*** **civil**, entre **ciutadans**.	

Figura 12. L'ὁμόνοια enfrontada a l'ὁμοδοξία

Una persona pot estar en ὁμοδοξία però **no** en ὁμόνοια.

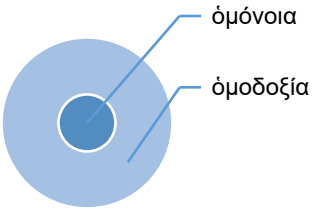

Figura 13. L'ὁμοδοξία sempre es dona en la ὁμόνοια, però no sempre que hi ha ὁμόνοια hi ha ὁμοδοξία

Quan hi ha un **interès comú en una opinió**, aleshores es pot donar **unanimitat** o l'ὁμόνοια: per arribar-hi, cal que les **persones** involucrades tinguin quelcom en **comú**. Quan hi ha ὁμοδοξία en les **qüestions de la πόλις** hi ha l'ὁμόνοια; si **no**, hi ha **discòrdia**.

Aristòtil avisa que ὁμόνοια **no vol dir pensar el mateix sobre certs assumptes** (*la guerra, els aranzels, construir un pont*). És més profund que el *què*: **tracta el *qui* ha de decidir**, qui ha de **governar**, a qui **donar el poder** per decidir sobre el *què*.

Política
El **fi** de la política, en el fons, és **assolir l'**ὁμόνοια.

Figura 14. El fi de la política

La **discòrdia** sorgeix quan **tothom vol governar**.

9.7 Capítol Setè

Aristòtil es pregunta:

> Quan s'està en una relació d'**amistat** on hi ha un **intercanvi de béns**, qui hauria d'**estimar més** l'altra?

Normalment estima més qui dona que qui rep. Per dues raons:

Recordatori	Quan qui ha rebut veu a qui dona **li recorda que li ha de tornar el favor**.
	D'altra banda, qui torna a veure a qui li ha fet un favor es **retroba** amb la consciència que **ha de rebre el pagament del deute**.
Artista	Qui dona veu en l'altra és la seva **obra materialitzada**.
	Qui fa un favor, quan veu l'altra, l'aprecia perquè **està veient el seu acte**, així com un **poeta** veu reflectida la seva **obra**.
	És per això que les mares estimen més els fills que els fills a les mares: perquè saben l'esforç que ha sigut criar-los...

Figura 15. Raons perquè normalment estima més qui dona que qui rep

9.8 Capítol Vuitè

φιλαυτία	
Estimar-se a una **mateixa**.	
Sentit negatiu	**Sentit positiu**
Qui procura per a si **mateixa** tots els **plaers**, tota la **bona vida** que pot.	Qui procura allò **bo** i **millor** per a si quan aquest bo i millor té un **sentit moral** (*el més noble, li procurarà l'adquisició d'excel·lència*).

Figura 16. La φιλαυτία

No es pot tenir l'ὁ***μόνοια*** si no té el **sentit positiu de la *φιλαυτία***.

9.9 Capítol Novè

Es pregunta si l'***εὐδαιμον***, que és tan ***αὔταρκες***, tan ple de si mateix, necessita amics. Es podria pensar que no. Però no és cert: per Aristòtil, la ***φιλία*** no només és un **element imprescindible** de l'***εὐδαιμονία***, la ***φιλία*** entre ***σπουδαῖος*** és un element de **progrés moral**.

σπουδαῖος
La persona **bona**, **virtuosa**.

Figura 17. La σπουδαῖος

Dona **tres arguments** per mantenir que la ***φιλία*** és un bé **imprescindible** en l'***εὐδαιμονία***:

1	L'***εὐδαιμονία*** és una **vida plena**. Ha d'incloure el **més gran** dels **béns externs**.	
	La ***φιλία***	El **més gran** dels **béns externs**.
2	L'activitat de la ***σπουδαῖος*** té més a veure amb **donar** que amb rebre.	
	Per tant, l'***εὐδαιμον*** necessita **donar**. *I a qui donar, si no als amics?*	
3	El caràcter de la ***σπουδαῖος*** és **atractiu**: atraurà **amistats** amb un **caràcter afí**.	

Figura 18. Arguments a favor de mantenir que la φιλία és un bé imprescindible en l'εὐδαιμονία

9.10 Capítol Desè

Convivència
Qüestió bàsica de la ***φιλία*** basada en el **caràcter**: no es pot donar sense convivència.
El **tracte continuat** i **aprofundit** al llarg del temps.

Figura 19. La convivència

Només la **convivència permet** posar de **manifest** el **caràcter** de l'altra persona. Si això és cert, la convivència té un límit: **no** es pot dur a terme amb **moltes persones**.

Amor
La ***φιλία*** duta a l'**extrem**.

Figura 20. L'amor

9.11 Capítol Onzè

Aristòtil es pregunta quan és **necessiten més** les amistats: *en la desgràcia o en la fortuna?* Com sempre, ofereix una **resposta matisada**.

Fortuna	Quan a una persona li fa **més goig tenir amistats** és quan tot li va bé i **pot ajudar**-les.
	Però **no** les **necessita**, perquè no està passant penúries.
Desgràcia	Atesa l'**afinitat dels caràcters** entre amistats, **ningú** pot **consolar millor** la persona que l'amiga, que és ***un altre jo***.
	Necessita les amistats.

Figura 21. Amistats en la fortuna i la desgràcia

9.12 Capítol Dotzè

La ***φιλία*** basada en el **caràcter** té **dos beneficis**:

Beneficis de la *φιλία* basada en el caràcter	
Qui són **bones** i es **tracten bé** en tractar-se, **milloren**.	
El tracte entre ***σπουδαῖος*** **millora la virtut** de cadascuna.	Es **corregeixen** entre elles.

Figura 22. Beneficis de la φιλία basada en el caràcter

Una amiga **mai** demanarà a l'altra un **acte moralment degradant**: si ho fa, estarà mostrant que **no l'estima** prou.

Teories Ètiques I

- 10 -

Llibre Desè de l'Ètica a Nicòmac

Professora: Maria Margarita Mauri Álvarez (mauri@ub.edu)

10.1 Capítol Primer

Reprèn la discussió sobre l'ἡ$\boldsymbol{\delta o \nu}$ή.

ἡ$\boldsymbol{\delta o \nu}$ή	
Important per l'**educació**.	
Se n'han dit **dues coses**:	
És un bé	**És un mal**
Es diu perquè **qui el busca** pugui **justificar**-ho.	Es diu perquè **no es busqui**.

Figura 1. L'ἡδονή

Al llarg del **Llibre Desè**, es parlarà bastant de l'educació. Aristòtil fa una **precisió molt important** per tota la seva obra:

Arguments dignes de crèdit
Els arguments que **expliquen els fets**.

Figura 2. Arguments dignes de crèdit

Els **arguments filosòfics que expliquen els fets** són els **únics** que són **dignes de crèdit**. El crèdit, la credibilitat d'un argument, prové únicament del fet que explica l'argument.

Efecte dels arguments dignes de crèdit	
Dels arguments que expliquen els fets se'n deriven dues eventualitats:	
Augmenta el **coneixement**.	Serveix per a la **vida** (*la pràctica*).

Figura 3. Efecte dels arguments dignes de crèdit

10.2 Capítol Segon

Aristòtil exposa la defensa d'**Eudox de Cnidos** (s. IV a.n.e) de la **tesi hedonista**.

L'hedonisme d'Eudox de Cnidos
La **felicitat** rau en el **plaer**, que n'és el **fi últim**.

Figura 4. L'hedonisme d'Eudox de Cnidos

Va tenir **molt d'èxit**, però el seu argument no era atractiu perquè expliqués els fets, sinó pel bon **caràcter** d'Eudox, que era una bellíssima persona. Aristòtil dona un argument **contra Eudox**: *entre el plaer i el plaer amb saviesa tothom escolliria el plaer amb saviesa.*

Resposta d'Aristòtil a l'hedonisme d'Eudox de Cnidos
Quan una cosa és el **màxim** no se li pot afegir **res** que el **millori**; aleshores, no seria el màxim.

Figura 5. Resposta d'Aristòtil a l'hedonisme d'Eudox de Cnidos

Si el plaer de la saviesa és **preferible al plaer sol**, aleshores **el plaer no pot ser el bé màxim**. Això no fa, però, que el **plaer** no estigui **inclòs** en l'εὐδαιμονία: Aristòtil ja ha deixat clar que sí.

10.3 Capítol Tercer

Fa algunes anotacions sobre què és el **plaer**: **no tots** els plaers que es **desitgen** són **bons**. Això remet al Llibre Vuitè i al Llibre Setè, concretament al Capítol Tercer. Això vol dir que el plaer **no** pot ser un **criteri de decisió moral**.

ἡδονή		
Pot ser:		
No desitjable.	Desitjable **per a...**	Desitjable **com a fi**.

Figura 6. Tipus d'ἡδονή

Ja sigui per un trastorn, hàbit, alguna alteració... hi ha persones que trobin plaers on no n'hi ha. Hi ha, doncs **plaers no desitjables** (*possibilitat de desig que no hauria de produir-se*) que poden ser **desitjats** (*un fet*).

Conseqüentment, la persona virtuosa desitja els **plaers que són desitjables**. Els **plaers** que desitja la persona virtuosa són bons perquè els desitgi sinó que els **desitja perquè són bons**.

Els plaers estan **lligats a l'activitat** de les facultats.

10.4 Capítol Quart

És un capítol bàsic per entendre què s'ha dit al Llibre Vuitè i al Llibre Setè.

δύναμις	ἐνέργεια
Facultat: allò gràcies a la qual els éssers vius poden **dur a terme activitats**.	*Activitat*: **font** o causa de l'**activitat**.

Figura 7. La δύναμις i l'ἐνέργεια

Perquè es doni aquesta activitat (*que la facultat la desplegui*) és necessari un **objecte propi de la facultat**. Al seu torn, quan una facultat duu a terme una activitat es produeix **plaer**.

Facultat → *Objecte* → *Activitat* → ***Plaer***

S'ometen les **condicions** que permetran dur a terme l'**activitat**: la sèrie d'elements de la situació que **no depenen** ni del subjecte ni de l'objecte.

ἡδονή	
És una **afecció**	Allò que **sent** un individu.
La causa de l'**activitat** d'una de les seves **facultats**.	

Figura 8. L'ἡδονή com a afecció

Sense facultat no hi ha **activitat** i **sense activitat no** hi ha **plaer**. Com **més perfecta** estigui la condició de la facultat, millor és l'activitat, **millor** és el plaer. La **qualitat del plaer** està relacionada amb les **condicions** i **qualitat** excel·lents, mitjanes o dolentes de la **facultat** i de l'**objecte**.

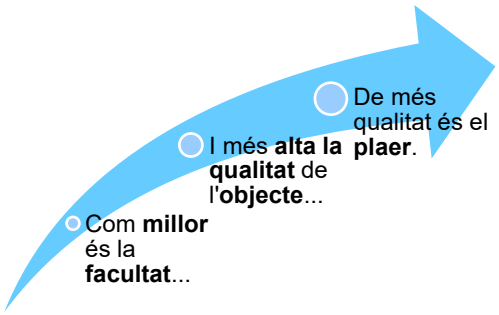

Figura 9. Les condicions de l'ἡδονή

La **novetat** també és benvinguda: en **canviar d'objecte** s'obtenen **plaers més o menys nous**, encara que es tracti de la mateixa facultat. Cap de les facultats humanes pot estar en una activitat continuada: **necessita descansar**. El plaer que es manté en el temps pot arribar a **esgotar**.

Per tant, es veurà que l'εὐδαιμονία és una **activitat**.

10.5 Capítol Cinquè

Si les facultats tenen una classificació (*sensibles, intel·lectuals*), els **plaers es classifiquen de la mateixa manera**.

Plaers sensibles	Plaers intel·lectuals
Derivats de l'**activitat** de les **facultats sensibles**.	Derivats de l'**activitat** de les **facultats intel·lectuals**.

Figura 10. Plaers sensibles i intel·lectuals

Es **tendeix a deixar de banda** les activitats que **no** s'han trobat **plaents**. *Pot haver fallat l'objecte, o que la facultat no estigui a l'alçada de la categoria de l'objecte*. Tanmateix, una **pot tolerar** que l'activitat que duu a terme sigui desplaent perquè s'aplica a la **consecució d'un fi superior**.

Plaers dolents	
S'hi **vol** un objecte **dolent**.	Es **desitja desmesuradament** l'objecte.

Figura 11. On està el problema en els plaers dolents?

Hi ha **plaers** que són **bons** i **dolents** perquè les **facultats** són **bones** i **dolentes**. El problema es pot en allò que es **vol** o la **mesura** de l'objecte, que durà a una activitat per **excés**.

δύναμις	
Virtuosa	**Viciosa**
Bona.	Dolenta.

Figura 12. La δύναμις

Les **facultats** són seus de **virtuts** i **vicis**; com que no s'hi especifica cap hàbit, **la facultat podria ser bona** (*virtuosa*) o dolenta (*viciosa*) i, doncs, desitjar un objecte o un altre.

ἐνέργεια excel·lent
Activitat que prové d'una **facultat** que és **subjecte** d'una **virtut**.

Figura 13. L'ἐνέργεια excel·lent

Si una **persona viciosa** deixés de sentir **plaer** per les **activitats vicioses**, deixaria de ser viciosa! D'altra banda la **persona virtuosa desitja** quelcom que s'ha adonat que quelcom és **bo**.

10.6 Capítol Sisè

Aristòtil abandona el tema de l'ἡ**δον**ή i s'ocupa de **respondre a la pregunta del** Llibre Primer. Fa un **recordatori** de què és l'**εὐδαιμονία**.

εὐδαιμονία
És una **ἐνέργεια** **racional** o no desproveïda de raó, feta de manera **excel·lent** i acompanyada de **béns externs**.

Figura 13. L'εὐδαιμονία

No és cosa de joc: tota la **vida** és **activitat**, que es pot fer bé o malament.

10.7 Capítol Setè

εὐδαιμονία τέλεια
Acabada, arrodonida, perfecta.
L'**ἐνέργεια** **contemplativa**.

Figura 14. L'εὐδαιμονία τέλεια

La seva **facultat** és l'**enteniment especulatiu**, que considera l'**objecte necessari**: així s'arriba a l'**activitat contemplativa**, de **coneixement**.

Figura 15. Elements de l'εὐδαιμονία τέλεια

Quan es duu a terme l'enteniment especulatiu **excel·lentment**, aquest és **virtuós** i és, doncs, **σοφία**. Una activitat així engendra el **plaer més perfecte**.

εὐδαιμονία τέλεια	
És l'**ἐνέργεια**:	
Més perfecta	Pel **subjecte**.
	Per l'**objecte**.
	Pel **coneixement**.
Més αὐτάρκεια[12]	Depèn **menys** dels mitjans **externs**.
Més contínua	Es pot fer més **seguidament** en el **temps**.

Figura 16. Les característiques de l'εὐδαιμονία τέλεια

Aquests són els **arguments** que Aristòtil fa servir per mantenir que l'**εὐδαιμονία** amb l'activitat de **σοφία** és la més **perfecta** (τέλεια). Es **pot** fer en **solitud**, però si es fa amb **amistats** és **millor**... cosa que no es pot dir d'altres activitats humanes.

[12] Nom d'*autarquia*; hauria de ser *autàrquica*.

10.8 Capítol Vuitè

Però **l'ésser humà no és només raó**: és *ζῷον πολῖτῐκόν*. *Beu, menja, té amics, relacions socials*. On queda això, si només es parla de l'***εὐδαιμονία τέλεια***? Així, Aristòtil introdueix l'***εὐδαιμονία*** **segona**.

εὐδαιμονία **segona**
L'***ἐνέργεια*** **pràctica**.

Figura 17. L'εὐδαιμονία segona

Té per **facultat** l'**enteniment pràctic** (relacionat amb la ***φρόνησις*** és virtuós) i l'**apetit** (és virtuós amb la **virtut moral**). Tracta l'**objecte contingent**, **humà**, i arriba a l'**activitat pràctica**: *conèixer per actuar juntament amb un desig deliberat d'un fi*. Això engendrarà **plaer**.

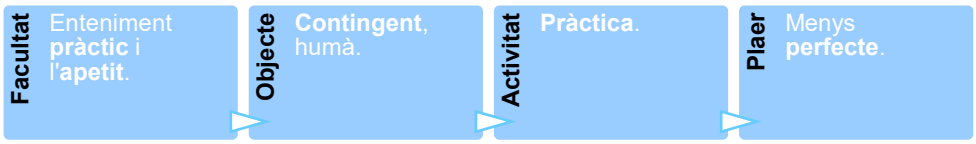

Figura 18. Elements de l'εὐδαιμονία segona

És **més imperfecta** que la *τέλεια*, però **més necessària**. Una persona pot viure sense l'activitat contemplativa, però no sense la pràctica: *cal menjar, beure, viure*... amb mesura. L'***εὐδαιμονία*** **segona**, doncs, és **més essencial**.

10.9 Capítol Novè

Darrer capítol! És, d'alguna manera, una **reflexió sobre el que s'ha estat fent**, i una entrada o pont cap a la *Política*. El primer que es pregunta és:

> **Què hem estat fent?** De què hem estat tractant?

S'ha estat tractant de la virtut, l'***εὐδαιμονία***, amb la finalitat posada a la pràctica. Els arguments filosòfics han servit per exhortar la gent jove a viure d'una determinada manera. D'altres adults, majoritàriament, actuen d'una determinada manera per por al càstig.

> **Què** és el que fa que una **persona** sigui **bona**?

Aristòtil també es fa aquesta pregunta a la *Política*. El que fa que una **persona** sigui **bona** és:

Persona bona	
Natura	(*Les condicions racionals que una persona tingui*) **no depèn** d'una.
	La persona **parteix d'un llegat que no tria** i, per tant, **no** hi ha **responsabilitat**.
Educació	**Sobre** la naturalesa hi ha l'educació, els **hàbits** que una persona va **adquirint**.
	És la conceptualització del que és la **conducta bona**, allò après durant la infantesa que s'haurà de traslladar a l'edat adulta. **Hi ha responsabilitat**.
Instrucció	És **filosòfica**, **conceptual**, **argumental**, a diferència de l'educació. No és necessària.
	Només aprofita aquells qui **ja es condueixen correctament** (el *διότι* aprofita els que ja tenen el *ὅτι*), estan **educats**: els arguments racionals no podran arribar a la passió.

Figura 19. Persona bona

L'ἀγαθός s'inscriu **dins** d'una πόλις. La πόλις només es pot valdre de les **lleis** (νόμος) per tal de **garantir que una persona sigui bona**.

νόμος
Lleis.
Esdevenen una **forma d'educació**, perquè **manen actes virtuosos**.

Figura 20. La νόμος

Es compliran perquè són bones si s'està educada, i per por al càstig si no s'està educada. Així, són l'element **més important** de la πόλις. Si algú vol que les persones actuïn bé, s'haurà de fer **legisladora**. A la legisladora li calen dues classes de **coneixement**:

Coneixement de la legisladora	
Teòric.	**Pràctic**.

Figura 21. Coneixement de la legisladora

Li convé saber que **les persones són éssers racionals i passionals**. Les comunitats, els règims polítics, les persones... *són diferents*.

Amb això s'arriba a la compleció de la **filosofia de les coses humanes**: s'ha tractat l'**ètica**, resta la **política**. El procedir d'Aristòtil es dividirà en tres fases:

Passos de la *Política*	
Predecessors	Analitzar què han dit els **predecessors** d'Aristòtil sobre les qüestions polítiques.
	De **Plató**: la *República* i les *Lleis* (on tracta l'estructura de la ciutat ideal).
Constitucions	Analitzar (*que s'hagin conservat*) les constitucions de **Creta**, **Cartago** i **Atenes**.
Règims	Analitzar quin és el **millor** dels **règims polítics**.

Figura 22. Passos de la Política

Això és el que fa a la *Política*. I l'introdueix, alhora **tancant** l'*Ètica a Nicòmac*:

> *λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.*
>
> Comencem, doncs, a parlar d'això.